

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Příčiny, řešení a následky hladomoru v Severní Koreji

Causes, solutions and consequences of the North Korean famine

OLOMOUC 2021 Leona Trčálková

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Blanka Ferklová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis:

Anotace

Jméno a příjmení:	Leona Trčálková
Název fakulty a katedry:	Filozofická fakulta, Katedra asijských studií
Název práce:	Příčiny, řešení a následky hladomoru v Severní Koreji
Vedoucí práce:	Mgr. Blanka Ferklová, Ph.D.
Počet stran a znaků:	58 stran, 91 100 znaků
Počet použitých zdrojů:	56
Klíčová slova:	KLDR, hladomor, 90. léta 20. století, potravinová pomoc, WFP, uprchlíci
Keywords:	DPRK, famine, 1990s, food aid, WFP, defectors

Tato bakalářská práce se věnuje hladomoru, který v 90. letech 20. století postihl Korejskou lidově demokratickou republiku. Práce zmiňuje politickou a ekonomickou situaci v KLDR před hladomorem a dále se zaměřuje na první náznaky a příčiny potravinové krize. Další část se věnuje situaci během hladomoru a potravinové pomoci, kterou mnohé země KLDR poskytly, ale i problémům, které distribuci potravin provázely. Poslední část shrnuje následky potravinové krize a změny v ekonomické, politické a společenské oblasti.

This bachelor's thesis deals with the famine that hit the Democratic People's Republic of Korea in the 1990s. The thesis mentions the political and economic situation in the DPRK before the famine and further focuses on the first signs and causes of the food crisis. The next section looks at the situation during the famine and food aid provided by many DPRK countries, as well as the problems that accompanied food distribution. The last part summarizes the consequences of the food crisis and changes in the economic, political, and social spheres.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí mé práce Mgr. Blance Ferklové, Ph.D. za její ochotu, rady a čas, které mi věnovala při psaní práce.

Obsah

Seznam grafů a tabulek.....	7
Seznam grafů.....	7
Seznam tabulek	7
Ediční poznámka.....	8
Úvod.....	9
1 Historický vývoj Korejské lidově demokratické republiky.....	11
1.1 Korea ve 20. století	11
1.2 Politický systém KLDR a jeho vývoj.....	13
1.2.1 Ideologie <i>čučche</i>	15
1.3 Ekonomická situace v KLDR a její vývoj po 90. léta.....	16
1.4 Humanitární katastrofy v historii Koreje	19
2 Počátek hladomoru a jeho příčiny	21
2.1 První náznaky nadcházející krize.....	21
2.2 Hlavní příčiny hladomoru	22
2.2.1 Přírodní příčiny a s nimi související zemědělské problémy	22
2.2.2 Ekonomické a politické příčiny	23
3 Situace během hladomoru	28
3.1 Reakce KLDR na humanitární krizi.....	28
3.2 Zahraniční pomoc.....	29
3.2.1 Pomoc Korejské republiky.....	30
3.2.2 Pomoc Spojených států amerických	31
3.2.3 Čínská pomoc	33
3.2.4 Japonská pomoc	34
3.2.5 Evropská a ruská pomoc	35
3.3 Problémy spojené s poskytováním potravinové pomoci.....	35
4 Následky a důsledky hladomoru	37
4.1 Změny v hospodářství KLDR.....	37
4.2 Politické změny v KLDR	40
4.3 Společenské a demografické změny	41
4.3.1 Výpovědi uprchlíků a jejich pravdivost.....	45
Závěr	47

Summary	50
Seznam literatury a pramenů	51
Literatura	51
Internetové zdroje (IZ)	53

Seznam grafů a tabulek

Seznam grafů

Graf 1: HDP na obyvatele 1950–2000.....	18
Graf 2: Obchod KLDK s Čínou v letech 1990–1995 v 100 mil. dol.	24
Graf 3: Střední délka života Severokorejců od roku 1980 do roku 2020	44

Seznam tabulek

Tabulka 1: Příděly obilovin dle povolání	26
Tabulka 2: Humanitární pomoc Korejské republiky mezi lety 1995–2005 (v mil. US\$)	31
Tabulka 3: Asistence Spojených amerických států Severní Koreji mezi lety 1995–2005	33
Tabulka 4: Změna ve státních spotřebitelských cenách před a po reformách v roce 2002	39
Tabulka 5: Změny v relativním podílu hlavních obchodních partnerů v severokorejském obchodu v letech 1990 a 1998–2004 (v 100 mil. US\$)	40
Tabulka 6: Stav výživy u severokorejských dětí v letech 1997, 1998, 2002 a 2004	43

Ediční poznámka

V práci je při transkripci korejského písma do latinky u korejských výrazů, osobních a místních jmen využívána česká populární transkripce. Výrazy z korejštiny, které jsou přepsané do latinky, jsou v práci vyznačeny kurzívou. Jména osobní a místní znázorněna kurzívou nejsou.

Úvod

Pod slovem hladomor si lidé mohou představit nedostatek potravin, který vede k podvýživě obyvatel postižené země či dokonce k zvýšení úmrtnosti. Hladomor většinou nevzniká bez důvodu, a přestože často situaci negativně ovlivní přírodní podmínky a katastrofy, předcházet mu může špatná politická nebo ekonomická situace, válka a další faktory.

Severní Korea se v 90. letech 20. století potýkala s devastujícím hladomorem, který je dnes známý i pod názvem Namáhavý pochod¹. Hladomor spolu s ekonomickými potížemi byl pro KLDR natolik náročný, že se země i přes svou politiku soběstačnosti musela obrátit na pomoc do zahraničí. Kvůli politickému režimu, který v KLDR panuje, bylo poskytnutí pomoci komplikované. Státy poskytující pomoc preferovaly různé druhy pomoci a humanitární organizace se ze strany vlády Severní Koreje setkávaly s neochotou spolupracovat. Následky hladomoru byly vážné a měly vliv na obyvatelstvo, hospodářství a politiku země.

Tato práce, která se skládá ze čtyř kapitol, bude shrnovat podstatné informace o hladomoru, který Severní Koreu postihl. V první části, která se zaměří na Koreu a po roce 1948 na Korejskou lidově demokratickou republiku, bude zmíněn politický a ekonomický vývoj tohoto státu. V druhé kapitole bude popsáno, jaké byly první příznaky hladomoru a které příčiny měly největší vliv na jeho vznik. Další kapitola bude věnována situaci během hladomoru, která bude popisovat, jak se KLDR s hladomorem vypořádala a jak situaci pomohly řešit ostatní státy a humanitární organizace. Také bude zmiňovat problémy, ke kterým během hladomoru došlo. Poslední část práce se bude věnovat následkům hladomoru. Krize v 90. letech byla pro zemi náročná, takže se dají očekávat jisté změny v politické i hospodářské oblasti. Významný vliv měla potravinová krize také na obyvatelstvo Severní Koreje, kdy měla vliv nejen na jejich zdraví, ale i na jejich rozhodnutí ohledně opuštění země.

Cílem této práce je tedy důkladně prozkoumat s odstupem více jak dvě desetiletí situaci v KLDR v období hladomoru. Pro práci bude využito nových zdrojů a analýz,

¹ Namáhavý pochod (kor. 고난의 행군) se nazýval hladomor, který KLDR postihl mezi lety 1995 až 1999.

stejně jako výpovědi uprchlíků, kteří byli přímými svědky, tak, aby byl podán co nejucelenější obraz tehdejší situace a jejích následků.

1 Historický vývoj Korejské lidově demokratické republiky

Oproti dnešní situaci, kdy se na Korejském poloostrově nacházejí dva korejské státy, ještě na začátku 20. století byla Korea jednotným státním celkem. Korea si během 20. století prošla velkým vývojem, na kterém se podílely mocnosti sousedící s Koreou jako Japonsko, Rusko či Čína, ale také Spojené státy americké. Tento vývoj posléze vedl k utvoření dvou korejských států, Korejské republiky na jihu poloostrova a Korejské lidově demokratické republiky v severní části poloostrova, které byly rozděleny 38. rovnoběžkou².

1.1 Korea ve 20. století

Začátkem 20. století se na poloostrově nacházelo císařství Čoson. Korea se od zbytku světa izolovala a vztahy udržovala pouze s Čínou, ale v roce 1876 podepsala s Japonskem tzv. Kanhwaskou smlouvu a začala se světu otevírat.³ Toho se nakonec pokusilo využít Japonsko, které Koreu v roce 1905 prohlásilo svým protektorátem a o pět let později v roce 1910 ji anektovalo.⁴

Následujících třicet pět let bylo ve znamení omezování práv Korejců a vykořisťování zdrojů, kterými poloostrov disponoval, ale zároveň došlo k modernizaci a rychlé industrializaci země díky Japonským investicím. Přestože došlo k protestům a pokusům navrátit Koreji nezávislost, z nichž nejvýznamnějším bylo sepsání a následné vyhlášení deklarace nezávislosti 1. března 1919, Korea zůstala kolonií Japonska až do roku 1945.⁵

² Na konci 2. světové války byl touto rovnoběžkou Korejský poloostrov původně jen dočasně rozdělen mezi SSSR a USA. 38. rovnoběžkou se myslí linie, na které se zastavily boje korejské války po podepsání příměří.

³ Dynastie Čoson vznikla poté, co generál I Song-gje (1335–1408) během útoku na dynastii Ming neočekávaně obrátil svou armádu a svrhl krále Ua (1365–1389, doba vlády 1374–1388). I Song-gje později sesadil posledního krále vládnoucího Korju a sám se v roce 1392 (vládl do roku 1398) ujal vlády nad zemí. Země si prošla mnoha změnami. Konfucianismus vytlačil do té doby převažující buddhismus a později byly jeho principy brány jako „obecné normy chování“. Během doby vládnutí krále Sedžonga (1397–1450, doba vlády 1418–1450) byla vytvořena dodnes využívaná abeceda *hangul*, která přispěla ke zvýšení gramotnosti obyvatelstva, jelikož byla velmi jednoduchá. Právě v tomto období došlo k největšímu rozvoji kultury. Korea byla ovlivněna i válečným střetem s Japonskem v 16. století. Císařství bylo vyhlášeno roku 1897. (BUŠKOVÁ, Marta. *Korea: Data a fakta*)

⁴ MYERS, B. R. *Nejčistší rasa: jak Severokorejci vidí sami sebe a proč je důležité to vědět.* (str. 22)

⁵ KRIŠTOFOVÁ, Veronika. *Pod vycházejícím sluncem: japonsko-korejské vztahy v průběhu 19. a 20. století.*

Poté co bylo Japonsko ve 2. světové válce nuceno kapitulovat, odzbrojení Korejského poloostrova připadlo za úkol dvěma mocnostem, Spojeným státům americkým a Sovětskému svazu. Pro tuto akci byla 38. rovnoběžka zvolena jako demarkační linie. V Koreji začala aktivně působit politická hnutí, z nichž byli nejvýraznější nacionalisté a komunisté spolupracující s komunisty v Číně. Z jejich podnětu byla 6. září 1945 vyhlášena Korejská lidová republika, nicméně koalice vítězných mocností ve 2. světové válce tento stát neuznala. Došlo k ustanovení vojenské okupace na poloostrově, dokud Korea nebude schopna sama spravovat svou zemi.⁶ To, že by se později Korea rozdělila a byly utvořeny dva samostatné státy, nikdo nepředpokládal. V roce 1947 byla vytvořena Prozatímní komise OSN pro Koreu⁷, která měla za úkol dohled nad volbami, aby mohla vzniknout korejská vláda. Této komisi nebylo povoleno vstoupit severně od 38. rovnoběžky, a volby se tak konaly v květnu 1948 pouze na jižní polovině Korejského poloostrova. Na vyhlášení Korejské republiky 15. srpna 1948 s I Sung-manem⁸ jako prezidentem severokorejské vedení reagovalo svými volbami, které 9. září 1948 vyústily ve vznik Korejské lidově demokratické republiky s Kim Il-songem⁹ na postu premiéra. Obě vzniklé republiky považovaly svou vládu za jedinou oprávněnou na celém poloostrově, což bylo příčinou následných konfliktů. Do června 1949 byla jak vojska SSSR, tak vojska USA z poloostrova stažena.¹⁰

V roce 1950 započala 25. června útokem severokorejských vojsk na Jižní Koreu občanská válka, která následně trvala další tři roky, než byla ukončena podepsáním příměří. Jihokorejská vojska nebyla s to se ubránit tlaku vojsk Severní Koreje, která se během několika dní sebejistě dostala dál na jih až k řece Nakdonggang.¹¹ OSN na agresi KLDK reagovala vyložením vojenských jednotek USA a OSN v Pusanu.

⁶ NÁLEVKA, Vladimír. *Stalinova hra o Zemi jitřní svěžesti: korejská válka 1950–1953*. (str. 23)

⁷ Mocnosti se shodly, že Koreji musí být zajištěna svoboda ve chvíli, kdy na to bude připravena, nicméně nejprve bude Korea pod poručenskou správou. Finální podoba správy byla dohodnuta v roce 1945 – Koreu budou pět let spravovat čtyři velmoci (USA, Velká Británie, Čína a SSSR) a společná komise SSSR a USA, která se bude snažit o vznik jednotné prozatímní vlády na poloostrově. Řešení situace v Koreji se v roce 1947 přeneslo na OSN, která vytvořila Prozatímní komisi OSN pro Koreu. Ta měla za úkol zorganizovat všeobecné volby, podle jejichž výsledků pak bude sestaveno Národní shromáždění, založena vláda a dojde k domluvě o stažení okupačních vojsk z Koreje. (United Nations General Assembly, 112 (II) The Problem of the Independence of Korea)

⁸ I Sung-man (kor. 이승만, 1875–1965) byl v letech 1948 až 1960 prvním prezidentem Korejské republiky. Byl také ve vedení Prozatímní korejské vlády v Šanghaji.

⁹ Kim Il-song (kor. 김일성, 1912–1994) byl od roku 1948 až do roku 1994 vůdcem KLDK. Od roku 1948 do roku 1972 byl premiérem, od 1972 až do jeho smrti v roce 1994 byl prezidentem KLDK. Titul „věčného prezidenta“ získal v roce 1998.

¹⁰ ECKERT, Carter J. *Dějiny Koreje*. (str. 236–247)

¹¹ MYERS, B. R. *Nejčistší rasa: jak Severokorejci vidí sami sebe a proč je důležité to vědět*. (str. 36)

Třebaže původním plánem bylo pouze obnovit stav jako před konfliktem, tedy dosáhnout 38. rovnoběžky, vojska v říjnu 38. rovnoběžku překročila¹² se záměrem zničení vojenských sil KLDŘ.¹³ Vojska OSN se později dostala až k hranicím s Čínou a Sovětským svazem, ale již o čtyři dny později do Severní Koreje vstoupily čínská vojska a vojáci OSN byly zatlačeni zpět za 38. rovnoběžku. Ve druhé polovině května 1951 se válečná fronta ustálila u 38. rovnoběžky a z korejské války se stala válka statická.¹⁴ Během bojů započala vyjednávání, která trvala dva roky, a byla ukončena 27. července 1953 podepsáním příměří ve vesničce Pchanmundžom.¹⁵

V KLDŘ si i po válce svou pozici udržel Kim Il-song, který se ujistil, že komunistická strana bude mít hlavní postavení v Koreji, a to umlčením jakéhokoliv smýšlení, které se neshodovalo s cíli Korejské strany práce. Po válce byl za podpory SSSR znovu obnoven průmysl, nicméně severokorejská ekonomika se nadále zaměřovala na posílení vojenských složek, a tak se průmysl nemohl dostatečně rozvíjet. Následná izolace země, která započala se vznikem *čučche*, oficiální ideologie KLDŘ, vedla ke špatné hospodářské situaci. Ubývalo zahraniční pomoci a KLDŘ nebyla ochotná splácet své dluhy, což vedlo k tomu, že v 90. letech Čína, Rusko a další země požadovaly, aby KLDŘ za zboží platilo v tzv. tvrdé měně, a situace s nedostatkem potravin se začala zhoršovat. Kim Il-song, kterému zůstal posmrtný titul věčného prezidenta, zemřel 8. července 1994, kdy po něm moc převzal syn Kim Čong-il¹⁶. Nedlouho na to vypukl v roce 1995 v Severní Koreji rozsáhlý hladomor.¹⁷

1.2 Politický systém KLDŘ a jeho vývoj

Již během kolonizace Koreje Japonskem začaly jak v Koreji, tak mimo ni vznikat různá politická hnutí, která našla útočiště v Mandžusku, USA či Rusku. V Koreji samotné došlo devět let po anexi k celonárodnímu vlasteneckému hnutí 1. března 1919 přečtením Deklarace nezávislosti, která „vyhlašovala svobodu Koreje, rovnost s ostatními národy světa a požadovala udržení tohoto statusu i pro další pokolení“. (Eckert, 2001, str. 201) Přestože hnutí nepomohlo Koreji stát se svobodnou zemí, politické skupiny a hnutí

¹² Překročit ji mohli pouze za podmínky, že vojska Číny a SSSR nebudou na území Severní Koreje a vojska OSN nevkročí na čínskou či sovětskou půdu.

¹³ CATCHPOLE, Brian. *Korejská válka 1950–53*. (str. 61–63)

¹⁴ NÁLEVKA, Vladimír. *Stalinova hra o Zemi jitřní svěžesti: korejská válka 1950–1953*. (str. 57–6, 74, 85)

¹⁵ ECKERT, Carter J. *Dějiny Koreje*. (str. 247–249)

¹⁶ Kim Čong-il (kor. 김정일, 1941 nebo 1942–2011) byl v letech 1994–2011 vůdcem KLDŘ.

¹⁷ NÁLEVKA, Vladimír. *Stalinova hra o Zemi jitřní svěžesti: korejská válka 1950–1953*. (str. 143–144)

tak mohly spolupracovat a snažit se dosáhnout stejného cíle. Ještě téhož roku vznikla Prozatímní korejská vláda v Šanghaji, kterou vedl I Sung-man. Po roce 1919 se začala objevovat socialistická hnutí a v Mandžusku a v Rusku vznikaly organizované socialistické politické strany a skupiny. Kvůli neshodám mezi členy Prozatímní vlády byla založena Komunistická strana Koreje, která měla za cíl lid sjednotit.¹⁸

V srpnu 1945, kdy Japonsko kapitulovalo a Korejci se radovali, došlo na Postupimské konferenci k dohodě mezi USA a SSSR o rozdělení správy nad Koreou.¹⁹ Vliv americké a sovětské okupace na korejskou politickou scénu způsobil, že v severní části země se do popředí dostal komunismus, zatímco na jihu dominovala Američany podporovaná pravice.²⁰ Sovětský svaz v severní části poloostrova začal pracovat na nové vládnoucí moci tak, aby nakonec moc byla pouze komunistická, a do popředí se dostal Kim Il-song. V roce 1948 byla založena Korejská republika. Sjednocení Korejí po tomto kroku nebylo možné²¹, a tak byla vyhlášena KLTR a Kim Il-song se ujal moci v zemi. Ten se ale myšlenky na sjednocení nevzdával a žádal podporu Sovětského svazu v případě válečného konfliktu s Jižní Koreou, ke kterému nakonec došlo v roce 1950 pod záminkou „osvobození vlasti“. Válka nepřinesla žádaný výsledek, kterým bylo sjednocení Koreje. K posunu v jednáních o příměří došlo až po smrti Stalina²² na jaře 1953. Příměří bylo podepsáno mezi KLTR a Čínou, které stály na jedné straně, a Spojenými státy na straně druhé^{23,24}

Od roku 1945 začal na severu a poté v KLTR výrazně stoupat počet členů Korejské strany práce a po válce v roce 1956 jejich počet vystoupal až na cca. 1 165 000 členů. O pět let později to již bylo přibližně 1 312 000 členů, což bylo v té době zhruba 12 % obyvatelstva. Korejská strana práce udržovala blízké vztahy s komunistickými stranami

¹⁸ ECKERT, Carter J. *Dějiny Koreje*. (str. 197–201, 213–214)

¹⁹ MYERS, B. R. *Nejčistší rasa: jak Severokorejci vidí sami sebe a proč je důležité to vědět*. (str. 25–26)

²⁰ ECKERT, Carter J. *Dějiny Koreje*. (str. 236)

²¹ Politické neshody mezi USA a SSSR, politické rozdíly v Koreji a řešení korejské situace Organizací spojených národů přes nesouhlas SSSR situaci napomohlo. SSSR nepustily komisi, která na volby v Koreji dohlížela, na sever a volby tak proběhly jen na jihu.

²² SSSR v korejské válce oficiálně nevystupoval. Stalin se obával přímé konfrontace s USA. Nicméně KLTR v násilném sjednocení Korejského poloostrova odsouhlasil a poskytl mu pomoc. Po jeho smrti SSSR změnil přístup ke korejské válce a rozhodl se ukončit konflikt mírovou cestou, čemuž se KLTR a Čína zapojená ve válce podřídily. (NÁLEVKA, Vladimír. *Stalinova hra o Zemi jitřní svěžesti: korejská válka 1950–1953*.)

²³ Jižní Koreou příměří podepsáno nebylo, protože I Sung-man s příměřím nesouhlasil. Chtěl válku vyhrát a sjednotit tak Korejský poloostrov. (Bernstein, Syngman Rhee: *The pawn as rook the struggle to end the Korean war*, str. 38)

²⁴ MYERS, B. R. *Nejčistší rasa: jak Severokorejci vidí sami sebe a proč je důležité to vědět*. (str. 25–27, 35–37)

Ruska a Číny. Někteří obyvatelé válkou zpusťosené Severní Koreje začali mít negativní postoj vůči Korejské straně práce, která dle nich nevěnovala dostatek úsilí do přestavby země, i vůči Sovětskému svazu, který dle obyvatel narozdíl od Číny výrazně Severní Koreji ve válce nepomohl. Korejská strana práce si i přesto zachovala kontrolu v zemi a mnozí obyvatelé, kteří s politickým směrem KILDR nesympatizovali, využili války a utekli na jih. Po válce si na úkor dalších komunistických frakcí pomocí čistek upevnila své místo a získala převahu v Korejské straně práce Kim Il-songova partyzánská frakce.²⁵

V době, kdy se v roce 1961 konal sjezd strany, Kim Il-song získal neomezený vliv²⁶ a měl zajišťenu plnou moc nad donucovacími složkami státu, čímž jeho moc narostla. Kromě potlačování odporu se zaměřil také na militarizaci země pro případ jakéhokoliv budoucího vojenského útoku. Postupně byly shromážděny a sjezdy Korejské strany práce méně časté a poslední stranický sjezd za života Kim Il-songa se konal v roce 1980, a to pravděpodobně hlavně za účelem představení jeho syna Kim Čong-ila jako budoucího nástupce. Ten po něm po jeho smrti převzal moc jako vůdce KILDR a v roce 1997 jako generální tajemník Korejské strany práce^{27, 28}.

1.2.1 Ideologie *čučche*

První ústavu KILDR, která byla schválena roku 1948, nahradila nová ústava v roce 1972. Ta, na rozdíl od první ústavy, Kim Il-songovi prakticky zajišťovala neomezenou moc. Byly odstraněny prvky ústavy z roku 1948, které byly vypůjčeny z jiných socialistických zemí, ale hlavně byla formulována ideologie *čučche* jako hlavní zásada státu, čímž se Severní Korea odlišila od ostatních socialistických států.²⁹

Čučche (v překladu subjekt) bylo zmíněno Kim Il-songem již v roce 1955, kdy jej označil za „hybnou sílu ideologické práce, kterou je korejská revoluce“. Severní Korea se tak měla stát nezávislou, soběstačnou a silnou zemí. „Strana potřebovala ve své propagandistické práci najít správný „subjekt“.“ (Myers, 2013, str. 42)

²⁵ PAIGE, Glenn D. a Dong Jun LEE. The Post-War Politics of Communist Korea. (str. 17–29)

²⁶ Kim Il-song se stal diktátorem pomocí politických čistek a upřednostňování vlastní politické frakce. Měl také kontrolu nad armádou, veřejnou bezpečností nebo soudy.

²⁷ BUZO, Adrian. *Partyzánská dynastie: politika a vedení Severní Koreje*. (str. 218)

²⁸ SCOBELL, Andrew. The Evolution of North Korea's Political System and Pyongyang's Potential for Conflict Management. (str. 91–108)

²⁹ ZOOK, Darren C. Reforming North Korea: Law, Politics, and the Market Economy. (str. 131–183)

Jedním z rysů této ideologie je rovnost a soběstačnost vůči ostatním státům. KLDR by nemohla být nezávislou zemí, kdyby její chod ovlivňovaly vlivy z ostatních zemí. Dále, aby se země mohla nadále politicky i ekonomicky rozvíjet, bylo zapotřebí dosáhnout hospodářské nezávislosti s využitím vlastních zdrojů a vlastní pracovní síly³⁰. Dalším rysem je zajištění vojenské soběstačnosti. V případě vojenského střetu se tak bude Severní Korea schopna bránit.³¹ Této ideologii nicméně chybí jistá určitost a srozumitelnost – text se často opakuje, což ale „umožňuje režimu oslavovat Kim Il-songa jako velkého myslitele, poskytuje působivé označení čemukoliv, co považuje za vhodné, a brání odpůrcům soudit politiku vlády na základě jejich vlastních oficiálně deklarovaných podmínek“ (Myers, 2013, str. 44).

1.3 Ekonomická situace v KLDR a její vývoj po 90. léta

Hospodářství Severní Koreje bylo od konce 40. let 20. století centralizované a od roku 1956 bylo postaveno na principu *čučche* a závislé na pomoci ze Sovětského svazu a Číny. Za japonské okupace došlo k industrializaci Koreje a rozvoji infrastruktury, a tak se na území KLDR nacházelo mnoho továren těžkého průmyslu, elektráren a dolů. V Jižní Koreji na rozdíl od KLDR zůstala z dob okupace rozšířena výroba textilu a převažovalo zemědělství. Kapitulací Japonska došlo k přerušení přísunu kapitálu z Japonska a japonští specialisté se hromadně vrátili do své země. Situaci ztížila i následná korejská válka, během které bylo mnoho průmyslových center zničeno.³²

Pro obnovení hospodářství se země řídila podle tříletého plánu mezi lety 1954 až 1956, který měl za cíl vybudovat pevný základ pro industrializovanou socialistickou ekonomiku, a to pomocí kolektivizace a soustředění se na rozvoj v těžkém průmyslu.³³ Během následujícího pětiletého plánu (1957–1961) se měly všechny výrobní prostředky dostat pod kontrolu státu a zároveň se mělo pokračovat v zaměření na těžký průmysl. Severní Korea většinu cílů splnila s předstihem,³⁴ ale došlo k nerovnováze mezi

³⁰ KLDR potřebovala při budování země pomoc z jiných zemích. Tu ale přijímala ze socialistických zemí.

³¹ LEE, Grace. *The Political Philosophy of Juche*. (str. 105–107)

³² WORDEN, Robert L., ed. FEDERAL RESEARCH DIVISION, LIBRARY OF CONGRESS. *North Korea: a country study*. (str. 135–137)

³³ HALE, Christopher. *North Korea in evolution: The correlation between the legal framework and the changing dynamic of politics and the economy*. (str. 363–400)

³⁴ V ocelářském průmyslu se očekávalo splnění cíle až s koncem pětiletky, a to tedy v roce 1961, jelikož se Severní Korea potýkala s nedostatkem surovin kvůli neefektivnímu postupu při hledání nových zdrojů minerálů a nových způsobů jejich získávání. (Kim, *The "Peak of Socialism" in North Korea: The Five and Seven Year Plans*)

odvětvími³⁵, a tak se během roku 1960 soustředila na zlepšení této nerovnováhy. Hnutí *Čchollima*³⁶ přispělo k zvětšení nerovnováhy, protože pracovníci z jiných odvětví byli mobilizováni jako průmyslová pracovní síla.³⁷

V roce 1961 následoval sedmiletý plán, který byl následně o tři roky prodloužen. Během tohoto desetiletí došlo ke zpomalení ekonomiky, průmyslová produkce poklesla a v hospodářských odvětvích bylo dosaženo horších výsledků³⁸ než v předchozím období. Roli hrála během hospodářské rekonstrukce i ekonomická pomoc ze zahraničí, převážně ze zemí komunistického bloku, a to ve formě kapitálu nebo užitečných technologií, kterými byly nahrazeny zastaralejší stroje. Severní Korea zřejmě zároveň přecenila očekávaný růst už během tříletého a pětiletého plánu. Hospodářství země bylo řízeno podle vzoru SSSR, ale poté jej ovlivnil i čínský model hospodářství. Dalším vlivem byla snaha Severní Koreje o soběstačnost a vynaložené náklady do armády. Sedmiletý plán tedy už ani přes své prodloužení cíl nesplnil.³⁹

Jelikož byl sedmiletý plán neúspěšný, velmi podobné cíle byly stanoveny i u následujícího šestiletého plánu. Cílem bylo zajistit technologický pokrok, soběstačnost v získávání surovin a zajistit rovnováhu mezi odvětvími. Neúčinnost a nedostatečnost plánování spolu s ekonomickými problémy nadále přetrvávala. Rokem 1978 započal druhý sedmiletý plán se třemi hlavními cíli, kterými byly soběstačnost, modernizace a scientifikace⁴⁰. V 70. letech se začal navyšovat zahraniční dluh Severní Koreje vůči zemím, které KILDR poskytly techniku, stroje a jiná zařízení. Dá se tvrdit, že ani druhý sedmiletý plán nebyl úspěšný. V třetím sedmiletém plánu od roku 1987 zůstaly stejné hlavní cíle s přidáním cíle zaměřeného na zahraniční obchod, který ale kvůli kolapsu východního bloku nemohl být splněn.⁴¹

Rozpad Sovětského svazu v roce 1991 způsobil náhlé zmenšení ekonomické pomoci Severní Koreji. To přispělo ke krizi v zemědělství KILDR, které bylo závislé

³⁵ Kvůli nedostatku surovin byl podpořen těžební průmysl a na jeho úkor musel být omezen těžký průmysl (např. výroba oceli).

³⁶ *Čchollima* (kor. 천리마) je bájný okřídlený kůň, který je schopný uletět tisíc *li*.

³⁷ KIM, Joungwon Alexander. The "Peak of Socialism" in North Korea: The Five and Seven Year Plans. (str. 255–269)

³⁸ Pouze v těžbě uhlí se podařilo splnit plán.

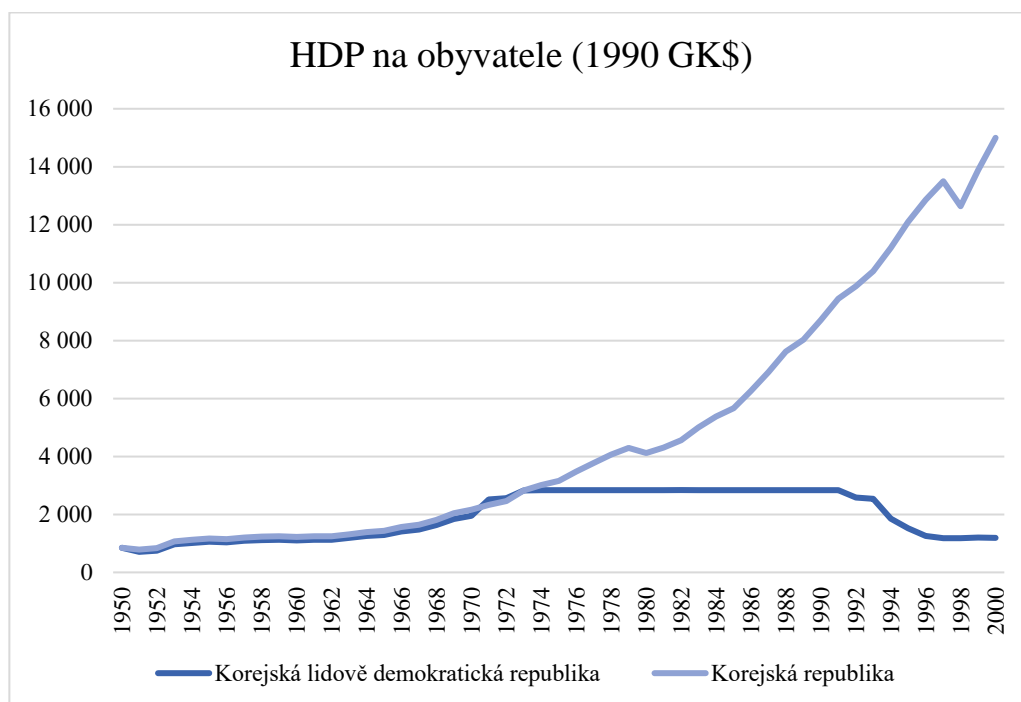
³⁹ CHUNG, Joseph Sang-Hoon. North Korea's "Seven Year Plan" (1961–70): Economic Performance and Reforms. (str. 527–545)

⁴⁰ WORDEN, Robert L., ed. FEDERAL RESEARCH DIVISION, LIBRARY OF CONGRESS. *North Korea: a country study*. (str. 139)

⁴¹ Tamtéž. (str. 137–140)

na ekonomické pomoci a dotovaných přísunech, zejména na ropě ze SSSR.⁴² Čína v roce 1992 začala požadovat tržní cenu za zboží, které dříve Severní Koreji poskytovala za „přátelské“ ceny, což vedlo ke snížení importu zboží. Čína se snažila KLDR přimět k obchodování se západem, ale neúspěšně⁴³.

Zhoršující se hospodářská situace spolu s nepříznivými přírodními vlivy v KLDR vyústila až v katastrofální hladomor v 90. letech.

Graf 1: HDP na obyvatele 1950–2000 (zdroj: Maddison Project Database)

Obě korejské země rostly po válce podobně, ale již od poloviny 70. let bylo jihokorejské HDP i průměrný příjem vyšší než v KLDR, která od 70. let hospodářsky stagnuje.⁴⁴ Na grafu je možné vidět výraznější propad v hodnotě HDP na obyvatele u obou zemí. V 90. letech Jižní Korea čelila problémům spojeným s asijskou finanční krizí a v roce 1995 se sleduje propad hodnoty u KLDR právě v době hladomoru. Je možné vidět, že hodnota začala pomalu klesat již s počátkem 90. let.

⁴² SCOBELL, Andrew. The Evolution of North Korea's Political System and Pyongyang's Potential for Conflict Management. (str. 91–108)

⁴³ Vznikla Speciální ekonomická zóna Radžin-Sonbong, která ale k výrazné hospodářské změně v KLDR nenapomohla. (Seth, *A concise history of modern Korea: from the late nineteenth century to the present*, str. 214)

⁴⁴ WORDEN, Robert L., ed. FEDERAL RESEARCH DIVISION, LIBRARY OF CONGRESS. *North Korea: a country study*. (str. 140–142)

1.4 Humanitární katastrofy v historii Koreje

Ačkoliv byl hladomor v 90. letech ničivý, rozhodně to nebyl první hladomor, se kterým se Korea potýkala. Známe je např. hladomor mezi lety 1592 až 1598, který zapříčinily vpády Japonců během tzv. imdžinské války. Kvůli nesčetným bojům mezi Korejci, Japonci a Číňany, kteří Korejcům přispěchali na pomoc, byly vypěstované potraviny automaticky zkonfiskovány a přiděleny vojákům. Zemědělský systém nebyl efektivní a mnoho lidí proto nemělo co jíst.

Korejský poloostrov v 17. století zasáhly velká sucha a ochlazení, která měla za následek několik potravinových krizí, ale nejpustošivější z nich byl tzv. kjongsinský hladomor v roce 1671, který se rozšířil do všech provincií Čosonu⁴⁵. Během let 1748 až 1749 spolu s hladomorem zemi ohrožovala i epidemie. Od roku 1810 až po 30. léta 19. století byli obyvatelé ohrožováni hladomorem⁴⁶, který začal po vlně záplav. Vláda situaci nedokázala řešit, což vedlo k povstáním rolníků⁴⁷, která byla vládou potlačena. Korea v té době byla závislá na příjmu z daní. Tento daňový systém ale znevýhodňoval rolníky před výše postavenými obyvateli⁴⁸. Rolníci byli vázání k malému kousku půdy. Zároveň byly dávky obilí zapůjčovány za vyšší úroky a v 50. letech 19. století byly vybírány dodatečné poplatky za vlastnictví půdy, aby byl vyrovnán nedostatek v rezervách obilí.⁴⁹

Během japonské okupace docházelo k občasným místním hladomorům, kdy byli rolníci nuceni opustit své farmy a odejít do hor, kde pěstovali alespoň minimum potravin tak, aby se mohli uživit.⁵⁰ Za korejské války byla země zdevastována boji a bombardováním. Pole, přehrady a zemědělská technika byly zničeny, nebyl dostatek prostředků na zajištění dostatečné zemědělské produkce a lidé hladověli.⁵¹ KILDR od vzniku po 90. léta opakovaně trpěla nedostatkem potravin. Například na začátku 70. let se KILDR potýkala s problémem, kdy produkce potravin nerostla stejně rychle jako růst populace a sklizně nebyly tak výnosné jako v minulých letech. To vedlo k různým

⁴⁵ Nejvážnější byla situace s nedostatkem v provinciích na jihu země, zejména v provincii Čolla. (KANG, Hyeok Hweon. *Climate Change's Fatal Synergy*.)

⁴⁶ Tento hladomor byl také nejzávažnější v jižní části poloostrova a zejména v provincii Čolla.

⁴⁷ Zmínit se může povstání z roku 1811, které inicioval Hong Kjong-ne, a povstání v roce 1862 v Čindžu. (Ecker, *Dějiny Koreje*, str. 137–138)

⁴⁸ Tito lidé, *jangbané*, vlastnili velké množství obdělávatelné půdy.

⁴⁹ KIM, Sun Joo. *Taxes, the Local Elite, and the Rural Populace in the Chinju Uprising of 1862*. (str. 993–1027)

⁵⁰ NATSIOS, Andrew S. *The great North Korean famine: Famine, Politics, and Foreign Policy*. (str. 8–10)

⁵¹ ARMSTRONG, Charles K. *The Destruction and Reconstruction of North Korea, 1950–1960*. (str. 2)

krokům jako je snížení přidělů nebo propagace ideálního počtu dětí. Zatímco v 60. letech získávaly matky s více než třemi dětmi ekonomické výhody, od 70. let bylo žádoucí mít maximálně tři děti a rodiny s více než čtyřmi dětmi dostávaly nižší přiděly.⁵² Jak KLDR, tak i Korejská republika byla po válce chudou zemí a lidé měli hlad.

⁵² LEE, Suk. *Food shortages and economic institutions in the Democratic Peoples' Republic of Korea*. (str. 7, 121–122)

2 Počátek hladomoru a jeho příčiny

Krise, která KLDK v 90. letech zasáhla, o sobě dávala vědět již dříve, než je oficiálně uváděný počátek v roce 1995. Zřejmě kvůli izolaci země a falešným zprávám o skvělé hospodářské úrovni, které vedení Severní Koreje cíleně šířilo, informace o počínajícím hladomoru pronikla na veřejnost až poté, co byla situace již velmi vážná.⁵³ V roce 1995 již situace nebyla zvládnutelná vládou země a Severní Korea požádala o potravinovou pomoc ze zahraničí.

2.1 První náznaky nadcházející krize

První známky nastávajícího problému se začaly objevovat již koncem 80. let 20. století, kdy přestával být dostatek potravin pro obyvatele, což v roce 1987 vedlo ke snížení přidělů rozdělovaných veřejným přidělovým systémem (Public Distribution System). Následoval velký dovoz potravin, zejména obilnin. Zároveň, aby bylo možné nahradit snížení přidělů, bylo pracovníkům z průmyslových odvětví povoleno obdělávat půdu, která se nacházela u jejich pracovišť, a farmáři mohli rozšířit své soukromé pozemky, kde mohli pěstovat obilniny. Na začátku 90. let už nebylo pochyb, že není dostatek potravin, což vedlo k takovým krokům, jako byla např. propagace kampaně „jezme pouze dvě jídla denně“. Po neúspěchu třetího sedmiletého plánu, který započal v roce 1987, se v roce 1993 vedení země shodlo na tom, že se bude snažit podpořit zemědělství, zahraniční obchod a zaměří se na výrobu spotřebního zboží.⁵⁴ Vládními změnami se snažili rozšířit oblasti, kde se mohlo pěstovat obilí, dávat přednost rýži a kukuřici nebo zvýšit počty sklizní za rok.⁵⁵

V následujícím roce se problém s nedostatkem potravin prohloubil ještě o něco více. Došlo k místnímu pozastavení přidělového systému na severu země a zemědělci museli povinně odevzdávat dané množství obilí, které vypěstovali. Severní Korea nadále popírala, že by se země potýkala s problémem jako je hladomor.⁵⁶

⁵³ MYERS, B. R. *Nejčistší rasa: jak Severokorejci vidí sami sebe a proč je důležité to vědět.* (str. 48–49)

⁵⁴ LEE, Suk. *The DPRK Famine of 1994–2000: Existence and Impact.* (str. 1, 5–7)

⁵⁵ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform.* (str. 33–34)

⁵⁶ LEE, Suk. *The DPRK Famine of 1994–2000: Existence and Impact.* (str. 8)

2.2 Hlavní příčiny hladomoru

Důvodů, proč v Severní Koreji došlo k tak rozsáhlému hladomoru, se odhaduje více. Politický systém a ideologie státu spolu s hospodářskou situací, ke kterým se přidaly ničivé přírodní jevy, jsou jedny z nich.

2.2.1 Přírodní příčiny a s nimi související zemědělské problémy

Severní Koreu v posledním desetiletí 20. století postihly přírodní úkazy, které způsobily ztrátu úrody a situaci výrazně zhoršily. V letních měsících roku 1995 Severní Koreu zasáhly silné přívalové deště, které vyústily v rozsáhlé povodně. Ty měly vážné dopady na zemědělství země. Situaci poté zhoršily další povodně, které následovaly v roce 1996. V roce 1997 povodně vystřídalo extrémní sucho, které po dvou měsících způsobilo zničení více než 50 % sklizně daného roku. O rok později se KLDR musela v letních měsících opět potýkat s povodněmi.⁵⁷

Od roku 1995 tak povodně zničily více než 400 000 hektarů obdělávané půdy, mnoho lidí se muselo přestěhovat nebo se ocitlo bez domova a produkce obilí klesla o téměř 2 miliony tun, což bylo zhruba o 36 % méně než v roce 1994. V roce 1995 byla produkce rýže pouze okolo 3,5 milionu tun. Povodně o rok později ovlivnily hlavně zemědělskou produkci na jihu země. Ačkoliv bylo na začátku roku 1997 počasí příznivé, v létě nastala horka a sucho, což ovlivnilo především jihozápad Severní Koreje. Kvůli suchu pak v následujícím roce nebyl potřebný dostatek vody pro zemědělské účely.⁵⁸ Kvůli povodním se také některá pole stala neobdělávatelnými, protože je voda zanesla hlínou a sutinami.

Větší části populace bylo možné poskytnout potravinové dávky, ale farmáři (cca. 5 mil. osob) tyto dávky nedostávali a byli závislí na výsledku sklizně. Právě po povodních roku 1995 tak bylo farmářům po sklizni přiděleno na rok pouze 100 kg rýže, což činilo jen 50 % z obvyklého přídělí.⁵⁹ Povodně a jiné klimatické podmínky způsobily, že bylo těžké se zaměřit na domácí produkci, která už tak byla ztížená, protože byla možná pouze jedna sklizeň ročně. Zároveň situaci zhoršil i fakt, že docházelo ke kultivaci svahů, a tím pádem došlo k erozi půdy a odlesňování, což poté mělo za následek i zvýšení

⁵⁷ LIEM, Ramsay. Silent famine in North Korea. (str. 325–331)

⁵⁸ GOODKIND, Daniel a Loraine WEST. The North Korean Famine and Its Demographic Impact. (str. 219–238)

⁵⁹ FAO. Special alert on Korea (People's Republic) 13/05/96.

rizika povodní. V roce 1997 bylo suchem negativně ovlivněno pěstování obilnin a také došlo k nedostatku vody v zavlažovacích nádržích, což znamenalo, že bude ovlivněna i sklizeň v následujícím roce během výsadby. Západní pobřeží a místní zemědělská produkce byly v tomto roce také postihnuty tajfunem.⁶⁰

V roce 1995 byly nejvíce postiženými oblastmi provincie Severní Pchjongan, Severní Hwanghe a Čagang.⁶¹

2.2.2 Ekonomické a politické příčiny

Situaci nezapříčinily pouze přírodní katastrofy, ale také rozhodnutí v zemědělské politice země v 80. letech. Nedostatek potravin vznikl vlivem kolektivizace již dříve, a navíc bylo možné na území KLDK obdělávat jen zhruba 20 %⁶² půdy⁶³. Aby se produkce zvýšila, nařídilo vedení země každoroční obdělávání půdy a využívání více hnojiv.⁶⁴ Na udržení pěstování bylo dle vedení země potřeba 700 tisíc tun hnojiva, ale tento objem hnojiv se jim od roku 1989 nepodařilo zajistit. Kvůli poklesu v dovozu hnojiv a ropy, která se k výrobě hnojiv používá, množství až do roku 1998 klesalo. V tomto roce bylo k dispozici zhruba 100 tisíc tun hnojiva.⁶⁵ Neustálé pěstování a nadužívání hnojiv v kombinaci s odlesňováním a následujícími povodněmi stav pouze zhoršilo a půda ztratila na kvalitě.

Nejvýznamnějšími obchodními partnery Severní Koreje byly státy jako SSSR, Čína a Japonsko⁶⁶. Přestože se ekonomická podpora ze strany Číny a Sovětského svazu v 80. letech začala zmenšovat a tyto země začaly požadovat, aby byly zaplacený dluhy, které KLDK vůči nim má, jejich spolupráce byla pro Severní Koreu důležitá.⁶⁷ „V roce 1990 Sovětský svaz ... požadoval, aby Severní Korea platila světové tržní ceny – a v devizách – za sovětské zboží.“⁶⁸ (Haggard a Noland, 2009, str. 27) I přesto rozpad Sovětského

⁶⁰ FAO. FAO/WFP Crop and Food Supply Assessment Mission to the Democratic People's Republic of Korea.

⁶¹ FAO. Special alert on Korea (People's Republic) 13/05/96.

⁶² Až 75 % severokorejského území zabírají pohoří a kopce.

⁶³ SCHWEKENDIEK, Daniel. The North Korean standard of living during the famine. (str. 597)

⁶⁴ HOWARD-HASSMANN, Rhoda E. State-Induced Famine and Penal Starvation in North Korea. Genocide Studies and Prevention (str. 150)

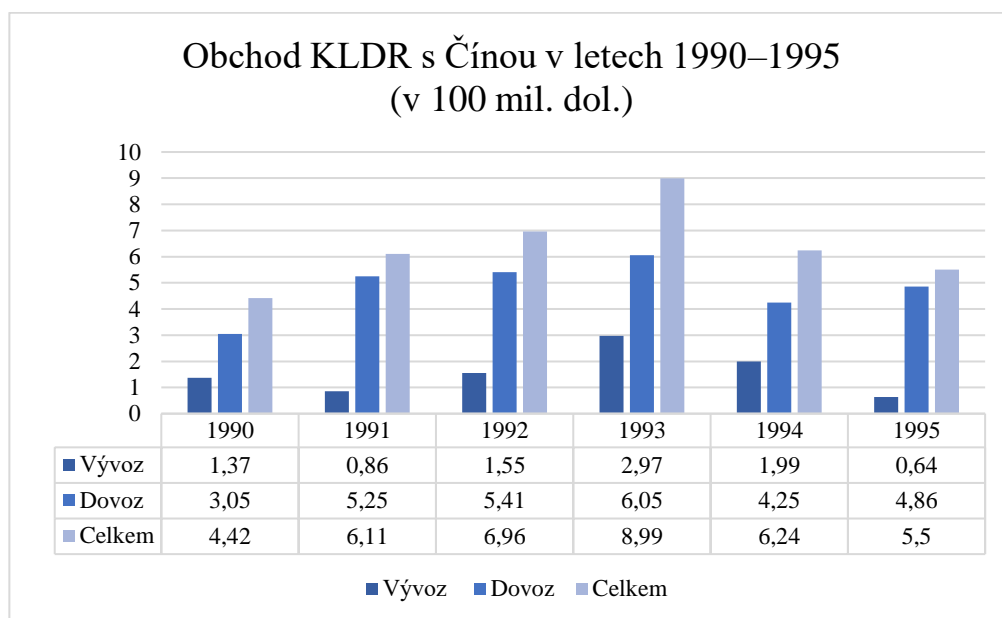
⁶⁵ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform.* (str. 32–33)

⁶⁶ Tyto tři země tvořily přibližně 70 % celkového zahraničního obchodu (80. léta 20. století).

⁶⁷ HOE, Sang T, Suk-hi KIM a Hyun Jeong CHO. Analysis of North Korea's foreign trade: 1970–2001. (str. 106–107, 109)

⁶⁸ „In 1990 the Soviet Union ... demanded that North Korea pay world market prices – and in foreign Exchange – for Soviet goods.“

svazu v prosinci roku 1991 KLDR velice zasáhl, protože byl během existence Severní Koreje jejím významným partnerem. Během let se podpora SSSR navyšovala, až počátkem 90. let narostl obchod KLDR se Sovětským svazem na více než 50 % z celkového zahraničního obchodu. SSSR významně přispěl i ve výstavbě průmyslových zařízení⁶⁹ a zároveň byl pro KLDR zdrojem uhlí, oceli a ropy⁷⁰. Po rozpadu Sovětského svazu Rusko obrátilo svou pozornost ke Korejské republice, čímž Severní Korea přišla o významnou obchodní pomoc.⁷¹ „V období bezprostředně po rozpadu Sovětského svazu se však Čína ... stala hlavním severokorejským dodavatelem ropy i potravin, většinou téměř „přátelsky“ nebo výhodně.“⁷² (Haggard a Noland, 2009, str. 31) Za zboží⁷³ ale mělo být později zapláceno také v hotovosti a poté došlo i ke snížení množství importovaného zboží z Číny, jak lze vidět na grafu níže.⁷⁴ Je možné vidět i zmíněný nárůst obchodu s Čínou po rozpadu Sovětského svazu.

Graf 2: Obchod KLDR s Čínou v letech 1990–1995 v 100 mil. dol. (zdroj: Keum, *Beijing Between Seoul and Pyongyang: Chinese Foreign Policies towards the Korean Peninsula cit. dle Buzo, Partyzánská dynastie, str. 244*)

⁶⁹ Jednalo se např. o elektrárny, továrny na výrobu železa, hliníku nebo chemických hnojiv.

⁷⁰ NOLAND, Marcus. *Famine and Reform in North Korea.* (str. 4)

⁷¹ ZAKHAROVA, Liudmila. *Economic cooperation between Russia and North Korea: New goals and new approaches.* (str. 152)

⁷² „In the period immediately following the collapse of the Soviet Union, however, China ... became North Korea's primary supplier of both oil and food, most of it almost certainly on „friendship“ or concessional terms.“

⁷³ Zejména dovoz paliva a potravin. Dovoz obilnin z Číny byl v letech 1994–1995 prudce snížen.

⁷⁴ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform.* (str. 32)

Další z významných příčin je kolaps přidělového systému v roce 1994. Režim se snažil situaci zatajit a šířil „zprávy o rekordní sklizni, již v posledních měsících svého života zasel rodičovský vůdce. Brzy nicméně bylo jasné, že pokud bude pokračovat tímto způsobem, riskuje, že zcela přijde o důvěryhodnost.“ (Myers, 2013, str. 49) Veřejný přidělový systém je důležitým zdrojem potravin a slouží i k dodávání potravinové pomoci. „Všechny základní potřeby v KLTR jsou přidělovány prostřednictvím veřejného přidělového systému, [což je] dávkový systém, ve kterém země nakupuje potraviny z kolektivních farem produkujících přebytek a prodává je ostatním za silně dotovanou sazbu.“⁷⁵ (Katona-Apte a Mokdad, 1998, str. 1315) Jídlo je skladováno ve skladištích po celé zemi a každý okres pak ze svého skladiště zásobuje distribuční centra ve svém okolí, aby byly pokryty všechny oblasti země. „Na začátku hladomoru, veřejný přidělový systém distribuoval jídlo pro 60 až 70 % populace za vysoce dotované ceny“⁷⁶.⁷⁷ (Haggard a Noland, 2009, str. 53)

Přístup k jídlu byl často omezen mnoha faktory, např. dle sociálního postavení, povolání, vzdělání, věku nebo bydliště, kdy lidé věrní systému měli přednost před těmi, kteří pro zemi nebyli přínosní nebo se systému vzpírali.⁷⁸ Na tabulce níže lze vidět, že se vysoce postaveným lidem ve společnosti, obyvatelům pracujících v bezpečnostních službách a vojákům, kteří měli spíše menší zastoupení v populaci, dostávalo vyšších denních přidělů. Na vyšší přiděly dosáhli také lidé, kteří prováděli namáhavou manuální práci. Oproti tomu dětem a starým nebo postiženým lidem se přidělovalo nejméně jídla. Je zřejmé, že na tyto skupiny měl hladomor větší dopad než na jiné skupiny obyvatel.

⁷⁵ „All basic necessities in DPRK are allocated through the Public Distribution System (PDS), a ration system in which the country purchases food from surplus-producing collective farms and sells it to others at a heavily subsidized rate.“

⁷⁶ Stát od farmářů zakoupil kilogram rýže za 0,46 wonů a kilogram kukuřice za 0,15 wonů. Kilogram rýže stál skrz přidělový systém 0,15 wonů a kilogram kukuřice stál 0,08 wonů. Na trhu by bylo možné zakoupit 1 kg rýže za 8 wonů a 1 kg kukuřice za 4 wony. (Noland, *Famine and Reform in North Korea*, str. 94)

⁷⁷ „At the onset of the famine, the PDS distributed food to between 60 and 70 percent of the population at highly subsidized prices.“

⁷⁸ Lidé, kteří byli členy v Korejské straně práce, byli vojáky nebo bydleli v Pchjongjangu měli lepší přístup k přidělům. (Haggard a Noland, *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*, str. 51–53, 56)

Povolání a věk	Denní dávka na obyvatele (v gramech)	Rozdělení obyvatelstva (v %)
Vysoce postavení vládní úředníci	700	0,02
Běžní dělníci	600	37,14
Dělníci vykonávající fyzicky namáhavou práci	800	18,95
Úředníci	600	7,48
Pracovníci speciální bezpečnosti	800	2,28
Vojáci	700	2,28
Vysokoškolští studenti	600	2,24
Středoškolští studenti	500	8,26
Žáci základních škol	400	9,08
Žáci mateřských škol	300	4,81
Děti ve věku pod 3 roky	100–200	7,06
Staří lidé a invalidé	300	0,40

Tabulka 1: Příděly obilovin dle povolání (zdroj: Haggard a Noland, *Famine in North Korea: Markets, Aid, and Reform*, str. 54)

Farmáři, kteří pracovali na státních farmách, na kterých se nepěstovalo obilí, dostali příděl na šest měsíců a dalšího půl roku byli závislí na přidělovém systému. Farmáři v zemědělských družstvech museli plnit produkční cíle, ale mohli udržovat svou vlastní půdu a po říjnové sklizni si ponechali roční dávku obilí.⁷⁹

Příděly se kvůli zrušení pomoci z SSSR začaly snižovat již v roce 1987 (o 10 %) a v roce 1992 se snížily o dalších 10 %.⁸⁰ V roce 1994 přestaly být dodávány příděly do severovýchodní části země.⁸¹ Roční úroda zde byla nízká, ale celkový nedostatek potravin a horší dopravní spojení kvůli hornatému terénu mohly být jedny z důvodů, proč příděly přestaly být dodávány zrovna do této části země. Průměrná hodnota denního přídělu se od počátku hladomoru snižovala, až v letech 1998–1999 klesla na hodnotu 196 gramů.⁸² ⁸³ Vliv měla i rozhodnutí, která KILDR provedla, když se situace zhoršovala.

⁷⁹ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 56–57)

⁸⁰ Tamtéž. (str. 58)

⁸¹ HOWARD-HASSMANN, Rhoda E. State-Induced Famine and Penal Starvation in North Korea. (str. 150)

⁸² Denní příjem kalorií pro člověka pokryje 457 gramů obilovin.

⁸³ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 60, 62–65)

Spolu s pozastavením přiděľů na severovýchodě země, snížila přiděľy farmářů⁸⁴ – ti začali hromadit zásoby, což znamenalo další snížení množství potravin, které mohlo být rozděleno veřejným přiděľovým systémem.⁸⁵

Vláda země selhala na začátku 90. let hned v několika bodech. Zeměděľství bylo ve špatném stavu a i přes „soběstačnost“, kterou hlásala ideologie *čučche*, nebylo schopné produkovat dostatek potravin. Zhoršující se ekonomická situace zapříčiněná špatnými rozhodnutími vedení doprovázená rozpadem SSSR, snížením pomoci od dvou nejvýznamnějších partnerů, Číny a Ruska, a kolapsem přiděľového systému donutila Severní Koreu k naléhavějšímu žádání o pomoc, ale země tajila informace o vážnosti situace. Pro KLDR bylo těžké kvůli nedostatku zahraniční měny⁸⁶ získat importované zboží obchodováním a zároveň v době, kdy už byl nedostatek potravin zřejmý, nedokázala kvůli izolaci země využít pomoci Světového potravinového programu, protože tato organizace neviděla žádné náznaky hladomoru.⁸⁷ V roce 1995, kdy zemi zasáhly povodně, Severní Korea přiznala hladomor v zemi a požádala o humanitární pomoc.

⁸⁴ Po povodních v roce 1995, které zničily mnoho úrody, KLDR snížila roční přiděľy z 167 kilogramů na 107 kilogramů.

⁸⁵ NOLAND, Marcus. *Famine and Reform in North Korea*. (str. 90–91)

⁸⁶ SETH, Michael J. *A concise history of modern Korea: from the late nineteenth century to the present*. (str. 215)

⁸⁷ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 37–40)

3 Situace během hladomoru

3.1 Reakce KLDR na humanitární krizi

Začátkem roku 1994 musel Kim Il-song v zemi oficiálně přiznat, že je hospodářství země ve špatném stavu. Po prvních povodních v roce 1995, které zničily úrodu, se KLDR musela obrátit do zahraničí s žádostí o pomoc. Severní Korea světu přiznala přírodní katastrofy, které nastaly, a požádala o humanitární pomoc.⁸⁸ Haggard a Noland zmiňují, že podle KLDR bylo kvůli povodním vysídleno více než 5 milionů obyvatel, zničeno 330 tisíc hektarů půdy a ztraceny téměř 2 miliardy tun obilovin⁸⁹.

Severní Korea se při zhoršující situaci obrátila na Spojené státy americké a Japonsko, tehdy ale tyto zahraniční země neměly dostatek informací o závažnosti situace, a tak na žádost nereagovaly. Na jaře 1995 se KLDR musela obrátit na Jižní Koreu a opět na Japonsko. Země na žádost reagovaly a pomoc zaslaly.⁹⁰ „Ačkoli vláda vyvíjela určité opožděné úsilí k zajištění komerčních dodávek a bilaterální pomoci, povodně ji 23. srpna přiměly k žádosti o multilaterální pomoc prostřednictvím OSN.“⁹¹ (Haggard a Noland, 2009, str. 65–66)

Problémem bylo, že namísto aby se vedení KLDR snažilo o změnu v hospodářském systému a napravení situace, začalo se příliš spoléhat na pomoc ze zahraničí a vláda se snažila získat co největší množství humanitární pomoci od ostatních zemí⁹². Severní Korea také využívala nákupu zboží na úvěr, který nesplácela, což několik let fungovalo, dokud společnosti nezačaly tyto obchody odmítat nebo kvůli nezaplaceným zakázkám nezkrachovaly.⁹³ KLDR se zřejmě snažila získávat cizí měnu i nelegálními aktivitami. Velvyslanectví KLDR nakupovala alkohol a cigarety, které pak mohla prodávat

⁸⁸ SETH, Michael J. *A concise history of modern Korea: from the late nineteenth century to the present.* (str. 220–221)

⁸⁹ Tato čísla mohla být cíleně přehnaná, nicméně se potvrdilo poničení povodněmi v severozápadních provinciích (Severní Pchjongan, Jižní Pchjongan a Čagang).

⁹⁰ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Hunger and Human Rights: The Politics of Famine in North Korea.* (str. 15)

⁹¹ „Although the government had been making some belated efforts to secure commercial supplies and bilateral aid, the floods led the government to make an appeal for multilateral assistance through the UN on August 23.“

⁹² Jedním ze způsobů, jak si zajistit pomoc, byl i požadavek na hotovost nebo zboží, aby mohla být schválena víza pro humanitární organizace.

⁹³ NATSIOS, Andrew S. *The great North Korean famine: Famine, Politics, and Foreign Policy.* (str. 138–139)

na černém trhu. Uvádí se, že finance byly získávány i dalším nelegálním způsobem, a to obchodem s drogami nebo paděláním bankovek cizí měny.⁹⁴

3.2 Zahraniční pomoc

Země, které reagovaly na situaci v KLDR a nejvýznamněji pomohly k jejímu zlepšení, jsou Korejská republika, Spojené státy americké, Japonsko, Čína, země Evropské Unie a Švýcarsko, kdy některé státy jako Korejská republika a Čína volily spíše bilaterální přístup k pomoci, zatímco jiné země, např. USA, Japonsko a země EU preferovaly poskytování pomoci multilaterálně^{95, 96}

Mezi mezinárodní organizace, které byly v pomoci nejvýznamnější patří Světový potravinový program (World Food Programme, dále jen WFP)⁹⁷, Organizace pro výživu a zemědělství (The Food and Agriculture Organization, dále jen FAO)⁹⁸ a další nevládní organizace jako Červený kříž⁹⁹, CARE¹⁰⁰ nebo Caritas^{101, 102}

WFP požádal země o poskytnutí pomoci a pak s dárcovskými zeměmi spolupracoval na dodání pomoci do Severní Koreje. WFP spolu se severokorejskou Komisí pro sanaci povodňových škod (Flood Damage Rehabilitation Commission) určil data dodání pomoci. Rozdělení pomoci mělo na starost Ministerstvo pro správu potravin, které potraviny rozdělilo skrz veřejný přidělový systém. Bylo ovšem složité kontrolovat, zda se pomoc opravdu dostala k cílovým skupinám.¹⁰³

⁹⁴ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 245–247)

⁹⁵ „Bilaterální pomoc popisuje peníze, které jsou poskytovány přímo od jedné vlády k druhé, zatímco multilaterální pomoc pochází od mnoha různých vlád a organizací a je obvykle zajišťována mezinárodní organizací, jako je Světová banka nebo OSN. ... Multilaterální pomoc se jeví jako vhodnější pro rozvojové účely z důvodu vyšší účasti zemí, vysokých zdrojů, politické neutrality a projektů založených na potřebách a globální správě. ... Dvoustranná pomoc umožňuje dárcovským zemím přidělit finanční prostředky zemím, které považují za nejpotřebnější.“ (KILMISTER, Megan. *Bilateral versus Multilateral Aid*.)

⁹⁶ KUDLÁČOVÁ, Lenka. *Poskytovatelé humanitární a rozvojové pomoci do Korejské lidově demokratické republiky*. (str. 55–68)

⁹⁷ WFP je humanitární organizace, která zemím pomáhá dodat potřebné potraviny v případě katastrof.

⁹⁸ FAO je autonomní agenturou OSN, která se snaží pomáhat a získávat informace v otázce zemědělství a potravin. Pomáhá zemím při nedostatku potravin.

⁹⁹ Mezinárodní Červený kříž je nezávislá organizace, které poskytuje humanitární ochranu a pomoc obětem násilných útoků a jiných situací.

¹⁰⁰ CARE poskytuje pomoc při mimořádných událostech a pracuje na rozvojových projektech.

¹⁰¹ Caritas je složena z katolických organizací, charit, které pomáhají v nouzi způsobené přírodními katastrofami či konflikty.

¹⁰² LEE, Jongeun. *Study of the international food security regime: Food aid to North Korea during the famine of 1995–2000*. (str. 1038–1041)

¹⁰³ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 102–103)

3.2.1 Pomoc Korejské republiky

Korejská republika zpočátku poskytovala pomoc bilaterálně. Rozsah pomoci se často podle politické situace měnil. V roce 1995 reagovala Jižní Korea zasláním 150 tisíc tun obilovin. Jihokorejská vláda ale nevěděla, komu je pomoc v Severní Koreji přidělována, a tak v letech 1996–1997 poskytovala výrazně menší množství pomoci¹⁰⁴. Jižní Korea měla k pomoci jiný přístup než USA (viz dále), které poskytování pomoci využívaly k vyjednávání. Když se ale v roce 1997 hladomor zhoršil, Korejská republika souhlasila s přístupem USA a poskytla dalších 50 tisíc tun obilovin.¹⁰⁵

Jihokorejský prezident Kim Te-džung¹⁰⁶ začal od roku 1998 prosazovat tzv. sluneční politiku¹⁰⁷ vůči KLR. Protože se v té době Jižní Korea vypořádávala s finanční krizí, pomoc byla nižší, ale postupně se v rámci sluneční politiky začala navyšovat.¹⁰⁸ V rámci této politiky byl založen Mezikorejský fond pro výměnu a spolupráci (Inter-Korean Exchange and Cooperation Fund) a nevládní organizace, kromě Červeného kříže, který poskytoval nouzovou pomoc, začaly být využívány k distribuování pomoci zaměřené na zemědělství do Severní Koreje.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Panují také domněnky, že Korejská republika v krizi viděla příležitost, jak zajistit pád režimu na severu, což by napomohlo k sjednocení Koreji.

¹⁰⁵ NATSIOS, Andrew S. *The great North Korean famine: Famine, Politics, and Foreign Policy*. (str. 128–129)

¹⁰⁶ Kim Te-džung (kor. 김대중, 1924–2009) byl jihokorejským prezidentem od roku 1998 do roku 2003. Vedl tzv. sluneční politiku, za kterou získal Nobelovu cenu za mír.

¹⁰⁷ Sluneční politika se snažila zlepšit vztahy a navázat komunikaci mezi oběma Korejemi, podpořit hospodářskou spolupráci a věnovat se otázce znovusjednocení.

¹⁰⁸ NATSIOS, Andrew S. *The great North Korean famine: Famine, Politics, and Foreign Policy*. (str. 129–130)

¹⁰⁹ FANG, Arnold H. Channeling Inter-Korean Aid to Targeted Groups: South Korean NGOs in the North Korean Food Crisis. (str. 51–52)

Rok	Multilaterální pomoc (v mil. US\$)	Bilaterální pomoc (v mil. US\$)	Pomoc nevládních organizací (v mil. US \$)
1995	0,0	232,0	-
1996	3,1	0,0	-
1997	26,7	0,0	22,4 (1995–1997)
1998	11,0	0,0	20,9
1999	0,0	28,3	18,6
2000	0,0	78,6	35,1
2001	0,6	52,7	64,9
2002	18,0	65,8	51,2
2003	17,4	69,7	70,6
2004	25,9	89,3	141,1
2005	1,8	-	88,7
Celkem	104,3	616,3	424,8

Tabulka 2: Humanitární pomoc Korejské republiky mezi lety 1995–2005 (v mil. US\$) (zdroj: Haggard a Noland, *Famine in North Korea: Markets, Aid and Reform*, tabulka 6.4)

Jižní Korea reagovala na žádosti WFP a organizací jako UNICEF či WHO¹¹⁰, které Severní Koreji dodávaly zejména potraviny jako kukuřici, kukuřičné směsi a mouku. První dodávka bilaterální pomoci v roce 1995 byla ve formě rýže, ale od roku 1999 Korejská republika zásobovala Severní Koreu i hnojivy, případně oblečením.¹¹¹

Pomoc Korejské republiky byla do roku 2008 ovlivněna sluneční politikou a snažila se skrze humanitární pomoc zlepšit vztahy s KLDR. Postupně se ale začali objevovat odpůrci této politiky a od roku 2008 Korejská republika změnila svůj přístup a za poskytnutí pomoci požadovala, aby KLDR pokračovala v denuklearizaci, otevřela se světu a hospodářsky spolupracovala.¹¹²

3.2.2 Pomoc Spojených států amerických

Spojené státy americké, částečně z politických důvodů, nereagovaly na žádost o pomoc příliš rychle. USA s rokem 1996 začaly posílat potravinovou pomoc do Severní Koreje skrze třetí strany, kterými byly WFP, FAO a nevládní organizace, přestože sankce, které vůči KLDR ze strany USA platily, zrušeny nebyly.¹¹³ V roce 1994 byla podepsána

¹¹⁰ Dětský fond Organizace spojených národů (United Nations International Children's Emergency Fund) a Světová zdravotnická organizace (World Health Organization).

¹¹¹ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Hunger and Human Rights: The Politics of Famine in North Korea*. (tabulka 6.4)

¹¹² KUDLÁČOVÁ, Lenka. Poskytovatelé humanitární a rozvojové pomoci do Korejské lidové demokratické republiky. (str. 55–60)

¹¹³ KIM, Taekyoon. Strategizing aid: US-China food aid relations to North Korea in the 1990s. (str. 50)

mezi USA a KLDK rámcová dohoda o zastavení jaderného programu Severní Koreje. Až 40 % z poskytnuté pomoci mezi lety 1995 až 2005 bylo zajištěno touto dohodou, když ale KLDK neplnila slíbené podmínky, byla tato pomoc¹¹⁴ ve formě těžkých olejů zrušena. Zbytek americké pomoci byl do Severní Koreje distribuován skrz humanitární organizace – WFP a nevládní organizace, které na vládu USA tlačily, aby poskytly větší množství pomoci.¹¹⁵

USA se chtěly pokusit Severní Koreu donutit ke změnám a pomoc chtěly společně s Korejskou republikou a Japonskem dodávat jako „odměnu“, což nebylo podpořeno nevládními humanitárními organizacemi, které stály za názorem, že by se mělo hlavně pomoci a ne se zaměřovat na politické strategie.¹¹⁶ Jako důvody k poskytnutí pomoci skrz WFP byly např. „podpora severokorejského dodržování dohodnutého rámce v období rostoucího napětí mezi oběma Korejemi“¹¹⁷ (Haggard a Noland, 2009, str. 132) nebo „quid pro quo za severokorejský souhlas s účastí na jednání Čtyř stran“¹¹⁸¹¹⁹ (Haggard a Noland, 2009, str. 132) a další. Mnoho pomoci bylo tedy poskytnuto tzv. „něco za něco“.

Celková pomoc, která byla Severní Koreji ze strany USA poskytnuta se během deseti let vyšplhala až na více než 1 miliardu dolarů. Jak lze vidět i v tabulce dále, pomoc poskytovaná skrze KEDO byla od roku 2002 zastavena, protože Severní Korea nedodržela podmínky smluvené v roce 1994 a nadále pokračovala v jaderném programu. Od roku 2005 byla pomoc poskytována zejména prostřednictvím nevládních humanitárních organizací.¹²⁰

¹¹⁴ Pomoc byla poskytována skrz Organizaci pro energetický rozvoj korejského poloostrova (dále jen KEDO). (Kudláčová, Poskytovatelé humanitární a rozvojové pomoci do Korejské lidově demokratické republiky, str. 60)

¹¹⁵ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 130)

¹¹⁶ Tamtéž. (str. 130–131)

¹¹⁷ „Encourage North Korean adherence to the Agreed Framework during a period of increasing tension between the two Koreas.“

¹¹⁸ Tato jednání se snažila o zajištění míru a uklidnění vztahů mezi oběma Korejemi. Čtyři strany, které se rozhovorů účastnily byly Korejská republika, KLDK, Čínská lidová republika a USA. (Four-Party Talks on the Korean Peninsula, 1997–98. U.S. Department of State)

¹¹⁹ „Quid pro quo for North Korean agreement to participate in Four-Party talks.“

¹²⁰ KUDLÁČOVÁ, Lenka. Poskytovatelé humanitární a rozvojové pomoci do Korejské lidově demokratické republiky. (str. 60–62)

Rok	Potravinová pomoc v tunách	Komoditní hodnota potravinové pomoci v mil. US\$	Asistence KEDO v mil. US\$	Zdravotnické potřeby a další v mil. US\$	Celková hodnota v mil. US\$
1995	0	0,0	9,5	0,2	9,7
1996	19 500	8,3	22,0	0,0	30,3
1997	177 000	52,4	25,0	5,0	82,4
1998	200 000	72,9	50,0	0,0	122,9
1999	695 194	222,1	65,1	0,0	287,2
2000	265 000	74,3	64,4	0,0	138,7
2001	350 000	58,1	74,9	0,0	133,0
2002	207 000	50,4	90,5	0,0	140,9
2003	40 200	25,5	3,7	0,0	29,2
2004	110 000	36,3	0,0	0,1	36,4
2005	25 000	5,7	-	-	5,7
Celkem	2 088 894	606,0	405,1	5,3	1 010,70

Tabulka 3: Asistence Spojených amerických států Severní Koreji mezi lety 1995–2005 (zdroj: Manyin; USDAFAS: Food Aid Reports cit. dle Haggard a Noland, *Famine in North Korea: Markets, Aid, and Reform*, str.131)

3.2.3 Čínská pomoc

Jak již bylo zmíněno, Čína významně pomohla Severní Koreji po rozpadu SSSR, kdy poskytla pomoc dovozem potravin i energií, která byla ale v roce 1994 pozastavena. Čína svou pomoc poskytovala zejména bilaterálně a zároveň dávala Severokorejčům volnou ruku co se týče rozdělování pomoci mezi obyvatele¹²¹ – to ale velmi pravděpodobně znamenalo, že byla tato pomoc rozdělena zejména mezi vojáky, a tím pádem se nedostala mezi ostatní obyvatele.

Existuje několik důvodů, proč měla Čína zájem se podílet na zlepšení hladomoru v Severní Koreji. KLDR a Čína sdílí poměrně rozsáhlou hranici a bylo jasné, že těžké podmínky by vedly k vysokému počtu severokorejských uprchlíků utíkajících přes hranice do Číny. Hlavním důvodem bylo udržení politického klidu na území obou Korejí. Zatímco Korejská republika udržovala vztahy s USA, Čína chtěla, aby byl vliv USA v Asii co nejnižší. Kdyby se hladomor vyvinul až ve válečný konflikt, znamenalo by to zvýšení počtu amerických vojáků v Jižní Koreji. Samotná Čína ale v 90. letech začala navazovat obchodní vztahy s Korejskou republikou, což nebylo podporováno ze strany KLDR, jelikož Čína a KLDR byly dlouholetými obchodními partnery. Bylo ale jasné,

¹²¹ NATSIOS, Andrew S. *The great North Korean famine: Famine, Politics, and Foreign Policy*. (str. 132)

že přílišná pomoc Severní Koreji by se setkala s nesouhlasem Jižní Koreje.¹²² Čína se svou pomocí snažila spíše o udržení politické situace, aniž by se příliš zajímala, jak bude její pomoc využita nebo zda napomůže reformám v KLDR.

3.2.4 Japonská pomoc

Japonsko pomoc poskytovalo skrze OSN a přispívalo i KEDO poskytující Severní Koreji energetickou pomoc. Japonsko bylo ohledně pomoci striktnější než USA nebo Korejská republika a trvalo na dodržování dohod.¹²³ Rozsah pomoci ovlivnily historické události na poloostrově. Pro Japonsko to mohla být příležitost, jak si částečně odčinit jednání během japonské kolonizace poloostrova. Ale během druhé poloviny 20. století bylo uneseno několik Japonců, zejména žen, do Severní Koreje a také mnoho žen emigrovalo, aby se staly manželkami Severokorejců, které ale nebylo možné zpětně kontaktovat. KLDR výměnou za potravinovou pomoc nabídlo zajištění kontaktu s těmito ženami. Tyto události vztahy mezi KLDR a Japonskem zhoršily.¹²⁴

KLDR požádala Japonsko o pomoc již v roce 1994. Poprvé Japonsko zaslalo potravinovou pomoc až v červnu 1995, což bylo celkem až 300 tisíc tun rýže. V roce 1997 se objevily zprávy o unesených ženách a v roce 1998 byla odpálena severokorejská raketa, která přeletěla přes japonský vzdušný prostor. Japonsko reagovalo odmítnutím poskytnutí další pomoci a chtěla přestat poskytovat podporu KEDO. Avšak v rámci normalizace vztahů poskytlo Japonsko v roce 2000 potravinovou pomoc ve velikosti 600 tisíc tun obilovin. Rozhovory snažící se o normalizaci nebyly úspěšné,¹²⁵ přesto se Japonsko pokusilo slíbením další potravinové pomoci v roce 2004 pokračovat v normalizaci vztahů. Ale kvůli situaci s unesenými Japonci znovu neuspělo.¹²⁶

¹²² NATSIOS, Andrew S. *The great North Korean famine: Famine, Politics, and Foreign Policy*. (str. 130–132)

¹²³ KUDLÁČOVÁ, Lenka. Poskytovatelé humanitární a rozvojové pomoci do Korejské lidové demokratické republiky. (str. 62–63)

¹²⁴ NATSIOS, Andrew S. *The great North Korean famine: Famine, Politics, and Foreign Policy*. (str. 132–134)

¹²⁵ KLDR přiznalo únosy japonských občanů, ze kterých někteří zemřeli.

¹²⁶ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 136–140)

3.2.5 Evropská a ruská pomoc

Humanitární pomoc¹²⁷ poskytla také Evropská unie. Pomoc EU, konkrétně Evropské komise a členských států EU, byla významná, protože státy EU, na rozdíl od USA nebo Jižní Koreje, jsou pro KLDR neutrálními státy. Nevládní organizace, které financovala Evropská komise, měly povolení zůstat v KLDR.¹²⁸ To jim dalo možnost lepší kontroly nad rozdělováním pomoci v KLDR. Do Severní Koreje byla skrz Úřad humanitární pomoci Evropského společenství (ECHO, dnes pod názvem Generální ředitelství pro humanitární pomoc a civilní ochranu Evropské komise) od roku 1995 až po rok 2012 poslána pomoc v hodnotě cca. 366 mil. eur.¹²⁹ Evropské země poskytovaly pomoc i mimo EU. Skandinávské země podporovaly projekty OSN a nevládních organizací a Itálie s Německem reagovaly poskytnutím pomoci od roku 1997. Některé země jako např. Francie, odmítly poskytnout pomoc, dokud v KLDR nebudou vyřešeny politické problémy¹³⁰.¹³¹ Švýcarská pomoc byla zaměřená na rozvoj, většinou realizována Švýcarskou agenturou pro rozvoj a spolupráci.

Vztah mezi KLDR a Ruskem byl značně oslaben a Rusko se počátkem 90. let začalo orientovat na spolupráci s Jižní Koreou. Rusko začalo poskytovat humanitární pomoc zejména až po roce 2000, kdy se vztahy mezi oběma zeměmi zlepšily.¹³²

3.3 Problémy spojené s poskytováním potravinové pomoci

Humanitární pomoc by měla vždy směřovat k těm, kdo ji nejvíce potřebují, a vždy by mělo být jasné, komu a jestli se pomoci dostalo. Pro pracovníky ze zahraničí, kteří měli na starost rozdělování pomoci, byla kontrola této distribuce v KLDR poměrně složitá. KLDR povolovala jen omezený počet těchto pracovníků a pouštěla je pouze na některá místa. WFP byl v roce 1995 pouštěn pouze na západ země a nevládním organizacím často nebylo uděleno povolení k pobytu. Důkazy hladomoru byly navíc různé – ze severu země se šířily informace o nedostatku potravin, ale v hlavním městě zatím důkazy nebyly.

¹²⁷ Ve formě „potravinové pomoci, hnojiv a projektů na obnovu zemědělství.“ (Haggard a Noland, *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*, str. 153)

¹²⁸ SCHLOMS, Michael. *North Korea and the Timeless Dilemma of Aid: A Study of Humanitarian Action in Famines*. (str. 133–134)

¹²⁹ KUDLÁČOVÁ, Lenka. Poskytovatelé humanitární a rozvojové pomoci do Korejské lidové demokratické republiky. (str. 67–68)

¹³⁰ Tím byl myšlen pokračující jaderný program a problematika lidských práv v Severní Koreji.

¹³¹ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 150)

¹³² KUDLÁČOVÁ, Lenka. Poskytovatelé humanitární a rozvojové pomoci do Korejské lidové demokratické republiky. (str. 65–66, 68)

Chyběly informace¹³³, podle kterých se obvykle usuzovalo, že země trpí hladomorem. WFP až do roku 1997, kdy byli pracovníci puštěni na severovýchod země, nemohl plně vyhodnotit situaci.¹³⁴ Pracovníkům zároveň nebylo povoleno navazovat kontakt s obyčejnými Severokorejci.¹³⁵

WFP první pomáhal domácnostem postiženým povodněmi, dále chtěl pomoc směřovat zejména dětem¹³⁶, starým lidem a těhotným ženám a poté také lidem na venkově, kteří pracovali na jeho obnovení. V Severní Koreji je ale jídlo distribuováno jen veřejným přidělovým systémem a není jiný způsob, jak potraviny dostat pouze do cílených institucí jako např. nemocnice.¹³⁷ WFP k přidělovému systému přístup neměl a ani nevěděl, kam přesně pomoc směřovala. Severokorejské vedení rozhodovalo, ke kterým institucím se pomoc dostane, a o tom pak byl vyrozuměn i WFP¹³⁸. Diskutuje se, že potravinová pomoc nebyla úspěšná, protože byly potraviny přidělovány vojákům a vysoce postaveným lidem namísto potřebným, přestože WFP a nevládní organizace nemají přímé důkazy, že by se potravinové pomoci zneužívalo. Dalším názorem je, že sice potraviny vždy dorazily do daných institucí, ale lidé, kteří pomoc nejvíce potřebovali, nemohli využívat veřejný distribuční systém.¹³⁹

¹³³ Zvyšující se ceny potravin, stěhování obyvatel, drancování ad.

¹³⁴ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 79, 88–89)

¹³⁵ SCHLOMS, Michael. *North Korea and the Timeless Dillema of Aid: A Study of Humanitarian Action in Famines*. (str. 165)

¹³⁶ Aby WFP ulehčila rodinám, rozhodla se poskytovat jídlo dětem ve věku pod 7 let ve školách, přestože toto rozhodnutí příliš nepomohlo dětem, které do školy chodit nemohly, ani rodinám bez dětí.

¹³⁷ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 90–91, 177)

¹³⁸ Informace o konkrétních obyvatelích, kterým byly potraviny přiděleny, už předány nebyly.

¹³⁹ SCHLOMS, Michael. *North Korea and the Timeless Dillema of Aid: A Study of Humanitarian Action in Famines*. (str. 165–166, 171–173, 178–179)

4 Následky a důsledky hladomoru

„Údajně se potravinová situace v letech 1998 a 1999 mírně zlepšila. V lednu 1999 vláda oznámila, že se produkce obilí za rok 1998 významně zvýšila ... a že se ekonomika začala obnovovat.“¹⁴⁰ (Lee, 2005, str. 14) WFP nadále poskytoval potravinovou pomoc a bylo zaznamenáno, že se znovu začaly dostávat přídělky do oblastí, kde předtím přidělový systém nefungoval, a dokonce se jejich množství navýšilo. Aby se ale situace s nedostatkem potravin vyřešila trvale, nemohla být humanitární pomoc jediným řešením.¹⁴¹

4.1 Změny v hospodářství KLCDR

Lidé během hladomoru začali různě směňovat a obchodovat, aby si obstarali potraviny, hlavně obiloviny. Obyvatelé, a to zejména ti, ke kterým se potraviny nemohly dostat oficiálně, se na tyto aktivity spoléhali snad více, než na potravinovou pomoc a potraviny přidělované veřejným přidělovým systémem. Stát začal tyto aktivity během hladomoru více tolerovat, přestože povoleny nebyly, a počet trhů, kde bylo možné směňovat a kupovat potraviny, se postupně zvyšoval, a dokonce se na trzích objevovali i obchodníci z Číny, kteří měli povolení na trzích obchodovat. Uprchlíci ve svých výpovědích zmiňují, že mnoho z nich se během období hladomoru spoléhalo na nákup nebo směnu potravin.¹⁴²

Došlo k reformám v zemědělství, kdy některé z nich byly podporovány humanitárními organizacemi. Začaly se preferovat dvojité sklizně a pěstovat jiné, výnosnější a odolnější potraviny. Začalo se znovu podporovat pěstování brambor, které se v minulosti pěstovaly ve větším množství, než se přešlo na produkci rýže a jiných obilovin. Také stát zmenšil počet farmářů na určenou oblast půdy¹⁴³ a produkční cíle nebyly stanoveny pevně jako předtím, ale dle tzv. klouzavého průměru¹⁴⁴. Pokud bylo vyprodukováno více potravin, farmáři si mohli zbytek ponechat. V roce 1998

¹⁴⁰ „The food situation reportedly improved slightly in 1998 and 1999. In January 1999, the government announced that 1998 grain production was significantly increased ... and that the economy had begun to revive.“

¹⁴¹ LEE, Suk. *The DPRK Famine of 1994–2000: Existence and Impact*. (str. 14–15)

¹⁴² HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 171–175)

¹⁴³ Předtím připadalo na jednu skupinu 10 až 25 farmářů, po této změně to bylo 7 až 10 členů.

¹⁴⁴ Problémem bylo, že přestože farmářské skupiny mohly být tvořeny rodinami, a to podpořilo snahu farmářů a kontrolu, pořád se musely dodržovat nařízení, které určovaly, co a jak se bude produkovat. Zemědělství bylo také závislé na průmyslu, který se v té době neobnovil dostatečně.

se Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme) pokusil pomocí projektu Obnova zemědělství a ochrana životního prostředí (Agricultural Recovery and Environmental Protection) podpořit další reformy v zemi, které se zaměřovaly zejména na obnovu zemědělské půdy, obnovení zavlažovacích systémů a nouzová vylepšení zařízení, která vyráběla hnojiva.¹⁴⁵

Hladomor zřejmě urychlil marketizaci¹⁴⁶ hospodářství KLDK. V roce 2002 začala KLDK s hospodářskými reformami, které obsahovaly „podstatné zvýšení cen i mezd, posun v mechanismu stanovení cen, změny v distribučním systému, decentralizaci vnitrostátního plánování, zvýšení autonomie řízení podniků, otevření distribučního trhu pro výrobní metody, diferencovanou distribuci a reformu systému sociálního zabezpečení“.¹⁴⁷ (Hong, 2002, str. 93)

V zemědělství proběhlo méně změn. Narostla cena, za kterou se daly pořídit obiloviny. Hladomor zavínil, že se zvýšila cena obilovin na trhu, ale farmáři dostávali zapláceno stejně jako předtím a cena obilovin ve veřejném přidělovém systému zůstávala nižší než jejich reálná cena. „Cenová reforma zvýšila cenu státních zakázek na zhruba 80 procent současné tržní ceny.“¹⁴⁸ (Haggard a Noland, 2009, str. 179) Cílem bylo, aby se obiloviny dostávaly zejména do přidělového systému a nenakládalo se s nimi jiným způsobem¹⁴⁹. Zvětšila se rozloha soukromých polí na družstevních farmách, ale zároveň byl zaveden nájemní systém. Nájem ale nebyl stanoven předem a farmáři se zdráhali tato pole obdělávat.¹⁵⁰

Došlo k cenové a mzdové reformě. Zvýšila se celková cena, a to až o 1 000 %. Hlavním pravděpodobným důvodem zvýšení cen byla snaha cenově vyrovnat veřejný přidělový systém a trhy. Tyto změny vedly k oslabení hodnoty vlastněné domácí měny.

¹⁴⁵ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 176–178)

¹⁴⁶ Překlad autora, v angličtině „marketization“. Státním podnikům je umožněno fungovat jako podniky s tržní orientací, což vede ke vzniku tržního systému. (WIKIPEDIA CONTRIBUTORS, Marketization)

¹⁴⁷ „A substantial increase in both prices and wages; a shift in the price-fixing mechanism; changes in the distribution system; decentralization of national planning; an increase in the autonomy of enterprise management; the opening of the distribution market for production methods; differentiated distribution; and a social security system reform.“

¹⁴⁸ „The price reform raised the state procurement price to roughly 80 percent of the contemporaneous market price.“

¹⁴⁹ Farmáři si mohli produkci nechat na vlastní spotřebu, mohli ji prodat nebo směnit nebo z obilnin vytvářet jiné zboží.

¹⁵⁰ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 178–180)

Vláda se obávala, že by si obyvatelé KLCDR mohli během období hladomoru a ekonomické krize peníze našetřit, protože nebylo co nakupovat. Kdyby se pak za našetřené peníze nakupovalo zboží, které se znovu začalo objevovat na trhu, cena by se začala navyšovat. Tak vláda chtěla pohyb cen pomocí reformy kontrolovat sama. Je ale taky možné, že takto chtěli zastavit obchodování na trzích¹⁵¹.¹⁵²

Produkt	Cena před reformami (v severokor. wonech)	Cena po reformách (v severokor. wonech)	Změna v %
Fazole (kg)	0,08	40	49 900
Kukuřice (kg)	0,06	24	39 900
Rýže (kg)	0,08	44	54 900
Sójová omáčka (kg)	0,20	16	7 900
Pšeničná mouka (kg)	0,06	24	39 900
Sleď (kg)	10,00	100	900
Vepřové maso (kg)	17,00	170	900
Pivo (lahev)	0,50	50	9 900
Uhlí (tuna)	34,00	1 500	4 312
Ropa (litr)	40,00	2 800	6 900

Tabulka 4: Změna ve státních spotřebitelských cenách před a po reformách v roce 2002 (zdroj: Y. Chung; Nam a Gong, cit. dle Haggard a Noland, *Famine in North Korea: Markets, Aid, and Reform*, str. 183)

V následujících letech od roku 2002 čelila Severní Korea vysoké inflaci. KLCDR se snažila dotovat významné firmy z rozpočtů anebo půjčkami z centrální banky, což k inflaci napomohlo¹⁵³. V průmyslu došlo k značné decentralizaci. Státní podniky dostaly více pravomocí, mohly rozhodovat o pracovní síle, o získávání zdrojů apod. Taky to podnikům umožnilo prodávat zboží za vlastní určenou cenu. Decentralizace ale způsobila, že stát přišel o zdroj financí¹⁵⁴.¹⁵⁵

¹⁵¹ Obchodníci i lidé, obchodující na černém trhu, tak mohli získat velké množství severokorejské měny. Zvýšením cen by se snížila hodnota jejich kapitálu. Mnozí obchodníci ale začali obchodovat v jiných zahraničních měnách, např. v dolarech nebo v čínských jüanech.

¹⁵² HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 182–185)

¹⁵³ Když státní podniky nemají, jak vyplatit zaměstnance a finance získávají ze státních dotací nebo jako půjčky od státní banky, které nejsou splaceny, a podnik tak sice má peněžní růst, ale produkce je nízká.

¹⁵⁴ Aby KLCDR peníze získala, začala prodávat bezúročné dluhopisy, které měly splatnost 10 let. Dluhopisy ale fungovaly spíše jako loterijní lístky a v pravidelných intervalech bylo slosování, ve kterém mohl držitel dluhopisu vyhrát vyšší částku než původní cena dluhopisu.

¹⁵⁵ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 186, 188–190)

Severní Korea se od počátku hladomoru více otevírá mezinárodní spolupráci. Spolu s Jižní Koreou ekonomicky spolupracovala na několika projektech. Výsledkem bylo např. otevření průmyslové zóny v Kesongu nebo otevření turistické oblasti v Diamantových horách na území Severní Koreje pro jihokorejské turisty v roce 2002, za což Jižní Korea KLDK slíbila tvrdou měnu a výrobní prostředky.¹⁵⁶ Korejská republika se stala obchodním partnerem KLDK a v roce 2005 narostl obchod mezi Severní a Jižní Koreou až na hodnotu 1 mil. dolarů. Nejdůležitějším obchodním partnerem nadále zůstávala Čína, která tuto pozici získala po rozpadu SSSR.¹⁵⁷ Jak je možné vidět na tabulce níže, Čína měla v roce 2004 na severokorejském zahraničním obchodu zhruba 45% podíl z celkového obchodu v hodnotě 3,09 mld. dolarů.

Rok	Čína	Korejská republika	Japonsko	Rusko	Ostatní země	Celkem
1990	4,8	0,1	4,8	25,7	11,0	46,4
1998	4,1	2,2	3,9	0,6	3,6	14,4
1999	3,7	2,4	3,5	0,5	4,7	14,8
2000	4,9	4,3	4,6	0,5	5,4	19,7
2001	7,4	4,0	4,7	0,7	7,0	23,8
2002	7,4	6,4	3,7	0,8	6,3	24,6
2003	10,2	7,2	2,6	1,2	5,8	27,0
2004	13,8	7,0	2,5	2,2	5,4	30,9

Tabulka 5: Změny v relativním podílu hlavních obchodních partnerů v severokorejském obchodu v letech 1990 a 1998–2004 (v 100 mil. US\$) (zdroj: You, *Market Reforms in North Korea: Are They for Real?*, str. 30)

4.2 Politické změny v KLDK

Předpokládalo se, že by po takových problémech, které KLDK v 90. letech měla, mohl severokorejský režim padnout, ale to se nakonec nestalo. Podle výpočtů rizika byla největší šance pádu režimu mezi lety 1997 až 1998. Tato hodnota poté v následujících letech klesla.¹⁵⁸

Během hladomoru se opět dostala do popředí politika, která staví armádu na první místo. Tato militaristická politika¹⁵⁹ se pokoušela udržet národní bezpečnost. Za touto politikou stály i vnitřní důvody. Kim Čong-il, který byl od roku 1998 předsedou Komise

¹⁵⁶ RÜDIGER, Frank. *Socio-Economic Change in the DPRK and Korean Security Dilemmas: The Implications for International Policy*. (Str. 19)

¹⁵⁷ YOU, Jong. *Market Reforms in North Korea: Are They for Real?* (str. 29)

¹⁵⁸ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 222)

¹⁵⁹ *Songun čongčchi* (kor. *성군정치*) nebo „military first“ politics.

národní obrany, vládl zemi skrz tuto Komisi. Hlavním důvodem byla ale zřejmě kontrola společnosti. Zároveň měla jít armáda lidem příkladem a pomáhat tak udržet společenskou kázeň a uspořádání společnosti.

Kvůli nedostatku potravin mnoho lidí cestovalo do jiných měst, což bylo bez povolení zakázáno, ale spolu s přicházející potravinovou krizí bylo pro Severokorejce jednodušší úředníky podplatit. Pohyb obyvatel byl zvýšený i u hranic s Čínou. Opustit zemi bez povolení bylo trestáno, ale od začátku hladomoru se zvýšil počet uprchlíků, kteří kvůli nedostatku potravin nebo financí utekli ze země, a obyvatel, kteří mnohem častěji přecházeli přes hranice a zpět kvůli potravinám nebo penězům. Aby měli tento pohyb obyvatel znovu pod kontrolou, byli obyvatelé, kteří se prohřešili, posíláni do vězeňských a zadržovacích táborů.¹⁶⁰ Také se v roce 1998 začaly vydávat nové identifikační průkazy kvůli nadcházejícím volbám a zároveň to byl způsob lepší kontroly pohybu občanů. V návaznosti s tímto rozhodnutím se z Číny vrátili Severokorejci, kteří se tam vydali za potravinami. Tento návrat mnoha občanů ale zvýšil nespokojenost se současným vedením KJDR, protože měli možnost porovnat život v Severní Koreji a mimo ni.¹⁶¹

Armáda získala kontrolu také nad zemědělstvím a průmyslem. Jednotky byly posílány na farmy, aby kontrolovaly produkci, ale to vedlo k tomu, že farmáři vojáky podpláceli a docházelo ke krádežím. I v průmyslovém odvětví si pracovníci našli způsoby, jak situaci s nedostatkem produkce zvládnout. Docházelo k podplácení, obchodům s čínským pohraničím, kde se směňovalo různé zboží a suroviny za jídlo, a krádežím.¹⁶²

4.3 Společenské a demografické změny

Během ekonomické a potravinové krize byl zaznamenán vysoký nárůst nezaměstnanosti. Podle WFP bylo až 30 % obyvatel zaměstnaných v průmyslu bez práce, jelikož továrny nepracovaly na plný výkon, a pracujícím byly také často snižovány mzdy. Nezaměstnané ženy, na rozdíl od mužů, kteří se snažili si udržet práci v továrnách, využívaly situace a začaly prodávat na trzích a nabízet různé služby^{163, 164}.

¹⁶⁰ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 167–170)

¹⁶¹ NATSIOS, Andrew S. *The great North Korean famine: Famine, Politics, and Foreign Policy*. (str. 228–229)

¹⁶² Tamtéž. (str. 170–171)

¹⁶³ Služby jako opravy obuvi a oděvů, stříhání vlasů, opravy kol ad.

¹⁶⁴ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 191)

“Účinkem marketizace ekonomiky ... bylo zvýšení stupně společenského rozlišení v Severní Koreji a přispění k vytvoření nové třídy převážně městských domácností s nedostatkem potravin.“¹⁶⁵ (Haggard a Noland, 2009, str. 192) Veřejný přidělový systém sice fungoval, ale do roku 2005 přiděly nepokrývaly minimální denní příjem člověka a obyvatelé se museli spoléhat na jiné zdroje potravin. Na trhu byly ceny potravin minimálně třikrát dražší. Podle WFP se mnoho lidí spoléhalo na potraviny, jež jim zaslali příbuzní, kteří žili mimo město, na sběr různých potravin, které rostly v přírodě, nebo jídlo směňovali.¹⁶⁶

Kvůli nedostatku potravin museli lidé podnikat i další kroky. Rodiny se často dělily na menší skupiny a ženy nechtěly, a často kvůli podvýživě ani nemohly, otěhotnět, aby se nemusely starat o dalšího člena rodiny. Dle některých výpovědí se stávalo, že rodiny dávaly menší přiděly starým lidem na úkor mladších. Bohužel, podle pozorování různých nevládních organizací, děti byly často odděleny od rodin a přežívaly na ulicích. Nebyl výjimkou ani obchod s lidmi – časté bylo prodávání dívek do Číny^{167, 168}.

“V srpnu 1997 WFP vyšetřil 3 965 dětí mladších sedmi let ze čtyřiceti vládou vybraných institucí v devatenácti krajích v pěti provinciích.“¹⁶⁹ (Haggard a Noland, 2009, str. 195) Dle výsledků zkoumání byly vyhodnoceny jako podvyživené a byly nižšího vzrůstu. Odhaduje se, že podvýživa mohla být i vyšší, protože instituce¹⁷⁰ byly vybírány vládou KLRD a fungovaly v oblastech, které nebyly hladomorem zasáhnuty nejhůře, nebo v blízkosti hlavního města.¹⁷¹ Výsledky se poté porovnávaly s průměrnou váhou a výškou sedmiletého dítěte z Jižní Koreje, což bylo 126 centimetrů a 26 kilogramů. V roce 1997 měřilo sedmileté dítě v KLRD průměrně 105 centimetrů a vážilo 15 kilogramů. O rok později WFP udělal průzkum znovu. Zaznamenala se nízká váha ve vztahu k výšce u 16 % dětí (v roce 1997 to bylo 17 %), narostl počet podvyživených

¹⁶⁵ „The effect of the marketization ... has been to increase the degree of social differentiation within North Korea and contribute to the creation of a new class of mostly urban food-insecure households.“

¹⁶⁶ HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 193)

¹⁶⁷ Důsledkem politiky jednoho dítěte, která byla zavedena v Číně, byl nedostatek dívek a žen, které by se mohly za čínské syny vdát, protože rodiče preferovaly syny nad dcerami a docházelo tak k potratům nebo byly dcery dány k adopci.

¹⁶⁸ NATSIOS, Andrew S. *The great North Korean famine: Famine, Politics, and Foreign Policy*. (str. 63–67)

¹⁶⁹ „In August 1997, the WFP examined 3,965 children under the age of seven from forty government-selected institutions located in nineteen counties in five provinces.“

¹⁷⁰ Vybrány byly mateřské školy v provinciích Kwangwon, Jižní a Severní Hwanghe, Jižní Pjongan a Jižní Hamgjong.

¹⁷¹ KATONA-APTE, Judit a Ali MOKDAD. *Malnutrition of Children in the Democratic People's Republic of North Korea*. (str. 1316–1318)

dětí (na 61 % ze 42 % v roce 1997) a 64 % dětí zaostávalo ve vzrůstu (v roce 1997 to bylo 38 %). Když v roce 2002 Severní Korea udělala průzkum znovu, tyto hodnoty výrazně klesly, což vzbudilo nedůvěřivost OSN, která průzkum finančně a logisticky podporovala, ale nakonec výsledky přijala.¹⁷²

Rok	Počet vyšetřených dětí	Nízká váha ve vztahu k tělesné výšce	Zaostávání růstu	Podváha
1997	3 965	17 %	38 %	45 %
1998	1 762	16 %	64 %	61 %
2002	6 000	9 %	42 %	21 %
2004	4 800	7 %	37 %	23 %

Tabulka 6: Stav výživy u severokorejských dětí v letech 1997, 1998, 2002 a 2004 (zdroj: Haggard a Noland, *Famine in North Korea: Markets, Aid, and Reform*, str. 195–200)

V roce 2004 provedla KLDR s pomocí WFP a dalších organizací OSN průzkum znovu a opět bylo možné vidět pokles v hodnotách podvýživy, ale jak tomu bylo u předchozích průzkumů, do některých oblastí se WFP nedostal a nebylo možné potvrdit jejich důvěryhodnost. Přesto se vedou diskuse, který průzkum byl nejsprávnější a nejdůvěryhodnější. Jako nejdůvěryhodnější se většinou považuje průzkum z roku 1998, kdy byl poskytnut přístup do více oblastí, a méně výrazné změny mezi lety 2002 a 2004 by mohly vysvětlit snížení potravinové pomoci v roce 2002.¹⁷³

Počet obětí hladomoru je sporný, protože oficiální data chybí. Různé zdroje uvádí počty od 220 tisíc mrtvých až po 3,5 mil. mrtvých v důsledku hladomoru. Při výpočtu provedeném ve srovnání s hladomorem, který sužoval Čínu v letech 1959 až 1961, a podle výpovědí uprchlíků se může průměrný počet obětí odhadovat na 600 tisíc až 1 milion od počátku hladomoru do roku 2000.¹⁷⁴ Podle průzkumu, který provedla Univerzita Jonhse Hopkinse podle výpovědí 440 uprchlíků, kteří zůstali v Číně, je počet obětí až 2,5 milionu.¹⁷⁵

¹⁷² HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. (str. 195–198)

¹⁷³ Tamtéž. (str. 202–204)

¹⁷⁴ GOODKIND, Daniel a Loraine WEST. *The North Korean Famine and Its Demographic Impact*. (str. 219–220, 234)

¹⁷⁵ NATSIOS, Andrew S. *The great North Korean famine: Famine, Politics, and Foreign Policy*. (212, 215)

Graf 3: Střední délka života Severokorejců od roku 1980 do roku 2020 (zdroj: UN DESA, *World Population Prospects 2019*)

V roce 2008 bylo po 15 letech provedeno v KLDŘ sčítání obyvatel. Z dostupných dat bylo možné zjistit, že hladomor měl vliv na snížení střední délky života Severokorejců.¹⁷⁶ „Úmrtnost v roce 2008 byla u mužů a žen ve věku 10–39 let (kteří prožili své dětství a dospívání v 90. letech) a u žen ve věku 40–49 let (které byly v 90. letech v plodném věku) více než dvakrát vyšší než příslušné míry úmrtnosti v roce 1993.“¹⁷⁷ (Bahk, Ezzati a Khang, 2018, str. 833)

Podle výzkumu založeném na výpovědích Severokorejců, kteří během hladomoru utekli přes hranice do Číny, ze země nejčastěji utíkali lidé ve věku pod 40 let. Nejčastějším důvodem, proč se přesunuli do Číny, bylo shánění potravy (55 %) a 36 % z dotazovaných odpovědělo, že chtějí v Číně vydělat peníze. Polovina dotazovaných na otázku, zda se chtějí vrátit do Severní Koreje, odpověděla ano.¹⁷⁸ Pohyb přes hranice s Čínou se zvýšil a kontrola nebyla tak přísná. Od roku 1998 se kontrola hranic znovu pomalu navýšila a aby země získala zpátky kontrolu, byly vytvořeny tábory¹⁷⁹, do kterých

¹⁷⁶ BAHK, Jinwook, Majid EZZATI a Young-Ho KHANG. The life expectancy gap between North and South Korea from 1993 to 2008. (str. 830–831)

¹⁷⁷ „... The mortality rate in 2008 among men and women 10–39 years of age (who experienced their childhood and adolescence in the 1990s) and in women 40–49 years of age (who were of childbearing age in the 1990s) were more than twice as high as the corresponding mortality rates in 1993.“

¹⁷⁸ BURNHAM, Gilbert, Kenneth HILL, Myung Ken LEE a W. Courtland ROBINSON. *Famine, Mortality, and Migration: A Study of North Korean Migrants in China*. (str. 79–80)

¹⁷⁹ Tábory 927 byly vytvořeny na rozkaz Kim Čong-ila 27. září 1997 (podle tohoto data je odvozen název „927 camps“). Tábory byly o necelé dva roky později zrušeny.

byli lidé, kteří byli chyceni při překračování hranic, poslání.¹⁸⁰ Přepokládá se, že mezi lety 1994–1998 mohlo z KLCDR utéct 100 tisíc až 400 tisíc¹⁸¹ Severokorejců, což byl zároveň zatím nejvyšší počet uprchlíků od vzniku KLCDR. Celkově utíkalo více žen než mužů, protože nebyly vázány k práci a dá se říct, že měly větší volnost. Zároveň pro ně bylo jednodušší se po útěku provdat a bydlet v jiné zemi. V roce 1998 KLCDR zveřejnila počet obyvatel, ale správný počet byl zřejmě menší až o 200 tisíc (zhruba tedy 22,55 mil. obyvatel) kvůli zvýšené úmrtnosti a emigraci spojenými s potravinovou krizí.¹⁸²

4.3.1 Výpovědi uprchlíků

Uprchlíci, kteří hladomor zažili nebo během něj ilegálně opustili KLCDR, často popisují situaci v 90. letech podobně. Přiděly se podle nich postupně zmenšovaly, až přestaly být rozdělovány úplně. Lidé se potraviny snažili získat různými způsoby. Byly běžné krádeže, hledání potravin a sbírání cokoliv jedlého a také obchodování na trzích. Šířily se zprávy i o kanibalismu, které ale oficiálně potvrzené nejsou.

Podle O Mi-ran, jejíž výpověď je zaznamenána v knize Svědectví o životě v KLCDR, se situace začala zhoršovat již dříve, než Severní Koreu zasáhly povodně v roce 1995. Popisuje, jak se situace zhoršovala už v 80. letech a na začátku 90. let. Země se tehdy pomocí propagandy snažila obyvatele přimět ke snížení denního příjmu potravin. O Mi-ran poté popisuje situaci po smrti Kim Il-songa v roce 1994 následovně: „Stát už v té době nebyl moc funkční. Přiděly jídla a základních potřeb se zpožďovaly, až najednou přestaly být dováženy úplně. Lidé se na ně ale spoléhali. Čekali na jídlo a jídlo nepřišlo. Možná v hlavním městě ano, jinde ne¹⁸³. ... Když měly dorazit přiděly jídla, lidé čekali ve frontách. Když várka nedorazila, lidé stejně čekali.“ (Špitálníková, 2020, str. 254) I ona zmiňuje časté krádeže a popisuje, že v roce 1997 již bylo běžné vidět bezvládná či mrtvá těla přímo na ulici.¹⁸⁴ Kang Hjok¹⁸⁵ (2015, str. 22) ve své knize Tady je ráj také zmiňuje špatný zásobovací systém: „Zásobování se často opožďovalo. Byli

¹⁸⁰ NATSIOS, Andrew S. *The great North Korean famine: Famine, Politics, and Foreign Policy*. (str. 59–60, 73–75)

¹⁸¹ Pozdější výzkumy ukazují menší čísla uprchlíků – většinou kolem 30 až 50 tisíc.

¹⁸² PARK, Keong-suk. 북한의 식량난 및 인구변동 [The Economic Hardship and Famine since the 1990s in North Korea and Its Impact on the Population Dynamics]. (str. 133, 143, 151–152)

¹⁸³ O Mi-ran pocházela z provincie Jižní Pchjongan.

¹⁸⁴ ŠPITÁLNÍKOVÁ, Nina. *Svědectví o životě v KLCDR*. (str. 250, 254–255)

¹⁸⁵ Kang Hjok pochází z města Onsong, které se nachází na severovýchodě KLCDR blízko čínských a ruských hranic.

jsme na to zvyklí, začali jsme to pociťovat už od roku 1985. Tyhle výpadky byly nicméně obvykle nahrazeny [příděly kukuřice] na podzim. ... V roce 1994 se začal systém hroutit. Nejprve jsme dostávali normální týdenní příděl potravin každé dva měsíce.“ Tyto příděly se ale podle Kanga nadále snižovaly. V jednu chvíli byla přidělována na dobu dvou měsíců pouze dávka potravin na dva dny. Situace se podle něj zlepšila až v roce 1997.

Často jsou popisovány i dopady, které měl hladomor na obyvatelstvo. Počet žáků se na školách snižoval až o více než 50 %.¹⁸⁶ V jedné z výpovědí z knihy *Není co závidět* popisuje doktorka Kim, která z KLRD později utekla, jak byly děti na svůj věk velice malé a podvyživené. Podvýživa u dětí byla potvrzena průzkumy, které provedl WFP v letech 1997 a 1998, jak bylo zmíněno v kapitole 4.3. Děti byly navíc ohroženy i z důvodu, že jim náležely velmi malé příděly potravin. Ve výpovědi je také zmíněno, že dospělí často trpěli pelagrou, která je způsobena nedostatkem niacinu – často u lidí, jejichž strava je založena pouze na kukuřici.¹⁸⁷ Sehnat kukuřici bylo levnější než koupit rýži, která byla dražší. Kukuřice byla často součástí potravinové pomoci WFP a také to byla i během hladomoru nejvíce produkována potravinou v KLRD.¹⁸⁸

Další častou výpovědí je, že obyvatelé nevěděli o zahraniční pomoci. Kang Hjok (2015, str. 23) vzpomíná, že „když dorazily zásilky s potravinovou pomocí od OSN, vedoucí úředníci pověřeni jejich rozdělováním je skoro celé rozebrali pro sebe. Uprostřed noci vyprazdňovali sklady a nakládali potraviny na své dvoukoláky, které pak tlačili, aby nenadělali moc hluku.“ Přestože OSN o tom důkazy nemá, právě kvůli výpovědím, které zmiňují, že se na trzích objevovaly pytle s logy organizací nebo názvy zemí, které potraviny darovaly, se na toto téma, zdali se pomoc dostala k potřebným či ne, vedou diskuse, jak bylo zmíněno v kapitole 3.3.¹⁸⁹

¹⁸⁶ KANG, Hyök. *Tady je ráj*. (str. 90)

¹⁸⁷ EMICK, Barbara. *Není co závidět: obyčejné životy v Severní Koreji*. (str. 123)

¹⁸⁸ KIM, Woon-Keun a Tae-Jin KWON. *Food Situation and Agricultural Reform on North Korea*. (str. 78)

¹⁸⁹ SCHLOMS, Michael. *North Korea and the Timeless Dilemma of Aid: A Study of Humanitarian Action in Famines*. (str. 176–177)

Závěr

Korejská lidově demokratická republika, která vznikla v roce 1948, začala kolektivizovat zemědělství a zaměřila svou ekonomiku na těžký průmysl, do kterého mobilizovala síly i zdroje, aby dosáhla svých cílů. To bylo ale na úkor lehkého průmyslu a zemědělství. KLTR byla navíc i přes svou ideologii *čučche*, která hlásala soběstačnost země, závislá na zahraniční pomoci, které se z počátku dostávalo i ve formě darů nebo za přátelské ceny. Hlavním partnerem KLTR byl Sovětský svaz, který se ale v roce 1991 rozpadl, což velmi výrazně snížilo severokorejský import. Přestože Čína místo Sovětského svazu rychle zaplnila a stala se významným obchodním partnerem KLTR, kvůli nesplácení dluhů i Čína svůj export do Severní Koreje následně omezila.

Protože se do země nedostával dostatek energií, a to zejména ropy, ze které se vyráběla hnojiva využívaná v zemědělství, produkce se začala snižovat. Obdělávatelná půda zabírá zhruba jen pětinu rozlohy Severní Koreje a aby se půdy využilo co nejvíc, vláda se rozhodla využívat velké množství hnojiv a půdu obdělávat každý rok. To ale půdu velmi vyčerpávalo. Nedostatek potravin byl očividný už na začátku 90. let, soudě podle kampaní, které KLTR začala, aby lidé jedli méně jídel denně. Začaly se snižovat přiděly potravin, které byly rozdělovány veřejným přidělovým systémem. Ten nakonec v roce 1994, kdy už KLTR neměla potraviny, které by mohla do systému vložit, selhal a přiděly na severovýchodě země byly pozastaveny úplně.

Situaci nepříznivě ovlivnily přírodní katastrofy, které na KLTR dopadly od roku 1995. Dva roky po sobě poničily povodně pole a zničili roční produkci, v roce 1997 zemi postihlo velké sucho. Kvůli povodním byla pole zanesená a kvůli předchozímu odlesňování docházelo k erozi půdy. Sucho způsobilo, že v roce 1997 nebyl dostatek vody v zavlačovacím systému. Povodně v roce 1995 přinutily Severní Koreu oficiálně požádat o pomoc mezinárodní organizace. Odborníci se shodují, že za hladomor může zejména hospodářská situace, která v KLTR byla, nicméně přírodní katastrofy, které situaci jistě zhoršily, byly pro Severní Koreu svým způsobem záminkou, proč požádat o pomoc.

Severní Koreji významně pomohly Spojené státy americké, Korejská republika, Japonsko, Čína nebo evropské země. Část pomoci byla poskytnuta multilaterálně přes organizace OSN nebo nevládní humanitární organizace, další část byla dodávána

bez prostředníka. Nejvíce zapojenou organizací byl Světový potravinový program, který získával od dárcovských zemí potraviny a zařizoval jejich dodání do země. Organizace se v KLDR snažily nejen o rychlé dodání potravin, ale dodávaly i zdravotnické materiály nebo suroviny a pokoušely se o různé zemědělské reformy. Korejská republika se od roku 1998 snažila pomáhat podle tzv. sluneční politiky, a tak využít tuto příležitost pro navázání lepších vztahů s KLDR. USA poskytovalo pomoc za podmínek, že KLDR na oplátku splní jejich požadavky, což ale příliš nepodporovaly humanitární organizace. USA ale i tak poskytly pomoci nejvíce. Japonsko bylo zemí, která nejvíce dbala na dodržování dohod. Pokud nebyly podmínky pro poskytnutí pomoci dodrženy, Japonsko pomoc nezaslalo. Evropské země a Evropská unie mají vůči KLDR neutrálnější postoj než výše zmíněné země, což mohlo organizacím usnadnit přístup do Severní Koreje.

Mezi lety 1998 až 1999 se situace s nedostatkem potravin začala zlepšovat, bylo ale zřejmé, že se KLDR nemůže nadále spoléhat pouze na humanitární pomoc a musí nastat hospodářské, ne-li politické změny, aby se problém vyřešil úplně. V zemědělství se začaly podporovat dvojí sklizně a pěstování jiných, odolnějších potravin. Produkční cíle byly více přizpůsobeny situaci a nestanovovaly se pevně. Již během hladomoru začali lidé nelegálně obchodovat a stát tyto aktivity začal tolerovat. V roce 2002 došlo k hospodářským reformám. Byly navýšeny ceny a mzdy, aby se vyrovnal rozdíl mezi cenami v přidělovém systému a cenami na trhu. Poté se ale musela KLDR potýkat s vysokou inflací. Došlo také k decentralizaci hospodářství, aby podniky samy mohly více rozhodovat o umístění zdrojů. KLDR také navázala zahraniční obchodní styky, zejména s Korejskou republikou, a udržovala styky s Čínou.

Hladomor měl samozřejmě dopad i na obyvatelé Severní Koreje. Kvůli nefunkčnímu veřejnému přidělovému systému se začaly spoléhat na jiné způsoby získávání potravin jako hledání potravin v přírodě, obchod a směna na trzích nebo krádeže. Lidé a zejména děti trpěli podvýživou. Počet obětí je dodnes sporný, ale podle různých dostupných dat se minimální počet obětí odhaduje na 220 tisíc s tím, že některé výpočty odhadují až 3,5 milionu obětí. Mnoho lidí hledalo útočiště v Číně, kde se snažili získat potraviny nebo peníze, a poté se vraceli zpět do KLDR, ale mnozí se rozhodli opustit zemi úplně.

Tato práce se snaží představit celé období hladomoru v 90. letech 20. století co nejpřesněji využitím dostupných zdrojů, kterých je poměrně mnoho. V některých případech si ale dostupné výpočty protiřečí (viz počet obětí) s jinými výpočty či s oficiálními daty, které se spolu s informacemi ze Severní Koreje obecně získávají těžko. Cíle práce ale byly ze všech sil naplněny, přestože zdrojů je mnoho a výpovědi uprchlíků nemusí být zcela spolehlivé a je potřeba je ověřovat.

Summary

This bachelor's thesis deals with the famine known as the Arduous March, which affected the Democratic People's Republic of Korea in the 1990s. The work will mention the economic and political situation within the Korean peninsula and especially in the DPRK since 1948. The second chapter will focus on the first signs of the food and economic crisis and will try to identify the main causes of this difficult situation in North Korea. North Korea had sought to address the crisis, mainly through requests for food aid from international donors. The third chapter deals with the scope of aid, food aid's typical features in individual countries or humanitarian organizations as well as the problems that go hand in hand with the solution of famine. The last chapter is devoted to the changes and consequences that came about because of the famine. The famine, of course, had a major impact on North Korea's population, but economic changes were also significant. The thesis summarizes the most important information from the beginning of the famine until the time the situation began to improve.

Seznam literatury a pramenů

Literatura

BURNHAM, Gilbert, Kenneth HILL, Myung Ken LEE a W. Courtland ROBINSON. *Famine, Mortality, and Migration: A Study of North Korean Migrants in China*. NATIONAL RESEARCH COUNCIL. *Forced Migration and Mortality* [online]. Washington, DC: The National Academies Press, 2001, s. 69–85 [cit. 2021-02-03]. ISBN 978-0-309-07334-9. Dostupné z: <https://www.nap.edu/read/10086/chapter/5>

BUŠKOVÁ, Marta. *Korea: Data a fakta*. Praha: JAN, 1992. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:345adbb0-a97c-11ea-8bdc-005056827e51>

BUZO, Adrian. *Partyzánská dynastie: politika a vedení Severní Koreje*. Přeložil Jiří GOJDA. Praha: BB art, 2003. ISBN 80-7341-118-0.

CATCHPOLE, Brian. *Korejská válka 1950–53*. Přeložil Kryštof VÁLKA. Praha: BB art, 2003. ISBN 80-7341-073-7.

DEMICK, Barbara. *Není co závidět: obyčejné životy v Severní Koreji*. Zlín: Kniha Zlín, 2014. Tema (Kniha Zlín). ISBN 978-80-7473-159-4.

ECKERT, Carter J. *Dějiny Koreje*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Dějiny států. ISBN 80-710-6411-4.

HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Famine in North Korea: markets, aid, and reform*. Paperback edition. New York: Columbia University Press, 2009. ISBN 978-0-231-14001-0.

HAGGARD, Stephan a Marcus NOLAND. *Hunger and Human Rights: The Politics of Famine in North Korea* [online]. United States of America: U.S. Committee for Human Rights in North Korea, 2005 [cit. 2021-01-17]. ISBN 0-9771-1110-5. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/40904797_Hunger_and_Human_Rights_The_Politics_of_Famine_in_North_Korea

KANG, Hyök. *Tady je ráj*. Praha: Ikar, 2015. ISBN 978-80-249-2561-5.

KRIŠTOFOVÁ, Veronika. *Pod vycházejícím sluncem: japonsko-korejské vztahy v průběhu 19. a 20. století*. Praha: Epoque, 2018. ISBN 978-80-7557-113-7.

LEE, Suk. *The DPRK Famine of 1994–2000: Existence and Impact*. Seoul: Korea Institute for National Unification, 2005. Studies series, 05-06. ISBN 89-8479-292-6 93340. Dostupné také z: <https://repo.kinu.or.kr/handle/2015.oak/827>

MYERS, B. R. *Nejčistší rasa: jak Severokorejci vidí sami sebe a proč je důležité to vědět*. Praha: Ideál, 2013. Dějinné zvraty a souvislosti. ISBN 978-80-86995-25-0.

NÁLEVKA, Vladimír. *Stalinova hra o Zemi jitřní svěžesti: korejská válka 1950-1953*. Praha: Epoque, 2009. ISBN 978-80-87027-93-6. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:87714380-d839-11e4-97af-005056827e51>

NATSIOS, Andrew S. *The great North Korean famine: Famine, Politics, and Foreign Policy*. Washington, DC: United States Institute of Peace, 2001. ISBN 1-929223-33-1.

SETH, Michael J. *North Korea in Recent Years*. SETH, Michael J. *A concise history of modern Korea: from the late nineteenth century to the present*. Lanham (Maryland): Rowman & Littlefield, 2010. ISBN 978-0-7425-6714-6.

SCHLOMS, Michael. *North Korea and the Timeless Dillema of Aid: A Study of Humanitarian Action in Famines*. Münster: Lit Verlag, 2004. ISBN 3-8258-7531-8.

ŠPITÁLNÍKOVÁ, Nina. *Svědectví o životě v KLLDR*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2020. ISBN 978-80-7422-776-9.

WORDEN, Robert L., ed. FEDERAL RESEARCH DIVISION, LIBRARY OF CONGRESS. *North Korea: a country study*. Washington, DC: United States Govt. Printing Office, 2008. Area handbook series. ISBN 9978-0-8444-1188-0. Dostupné z: <https://lccn.loc.gov/2008028547>

Internetové zdroje (IZ)

112 (II), The Problem of the Independence of Korea. In: UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY. *Yearbook of the United Nations, 1947–48* [online]. New York: Department of Public Information, United Nations, 1949, 14 November 1947, s. 87–88 [cit. 2021-01-01]. Dostupné z: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117705>

ARMSTRONG, Charles K. The Destruction and Reconstruction of North Korea, 1950 - 1960. *The Asia-Pacific Journal* [online]. 2009, 16 March 2010, **7**, s. 1–9 [cit. 2021-01-02]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/49597080_The_Destruction_and_Reconstruction_of_North_Korea_1950_-_1960

BAHK, Jinwook, Majid EZZATI a Young-Ho KHANG. The life expectancy gap between North and South Korea from 1993 to 2008. *European Journal of Public Health* [online]. 2018, **28**(5), s. 830–835 [cit. 2021-02-02]. ISSN 1101-1262. Dostupné z: doi:10.1093/eurpub/cky029

BERNSTEIN, Barton J. Syngman Rhee: The pawn as rook the struggle to end the Korean war. *Critical Asian Studies* [online]. 1978, **10**(1), s. 38–48 [cit. 2021-01-01]. ISSN 1467-2715. Dostupné z: doi:10.1080/14672715.1978.10409071

BOLT, Jutta a Jan Luiten van ZANDEN. Maddison Project Database, version 2013. *The Economic History Review* [online]. 2014, January 2013, **67**(3), s. 627–651 [cit. 2021-01-02]. Dostupné z: <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/releases/maddison-project-database-2013>

FANG, Arnold H. Channeling Inter-Korean Aid to Targeted Groups: South Korean NGOs in the North Korean Food Crisis. *North Korean Review* [online]. 2012, **8**(2), s. 50–61 [cit. 2021-01-20]. ISSN 1551-2789. Dostupné z: doi:10.3172/NKR.8.2.50

FAO. FAO/WFP crop and food supply assessment mission to the Democratic People's Republic of Korea. *Food and Agriculture Organization of the United Nations* [online]. Food and Agriculture Organization (FAO), 1997, 25 November 1997 [cit. 2020-12-07]. Dostupné z: <http://www.fao.org/3/W7289e/W7289e00.htm>

FAO. Special alert on Korea (People's Republic) 13/05/96. *Food and Agriculture Organization of the United Nations* [online]. Food and Agriculture Organization (FAO),

1996, 16 May 1996 [cit. 2020-12-07]. Dostupné z: www.fao.org/docrep/004/W1302e/W1302e00.htm

Four-Party Talks on the Korean Peninsula, 1997–98. *U.S. Department of State Archive* [online]. USA: U.S. Department of State, [1997] [cit. 2021-01-19]. Dostupné z: https://1997-2001.state.gov/regions/eap/korea_4party_talks_1997.html

GOODKIND, Daniel a Loraine WEST. The North Korean Famine and Its Demographic Impact. *Population and Development Review* [online]. 2001, **27**(2), s. 219–238 [cit. 2020-12-07]. ISSN 0098-7921. Dostupné z: doi:10.1111/j.1728-4457.2001.00219.x

HALE, Christopher. North Korea in evolution: The correlation between the legal framework and the changing dynamic of politics and the economy. *Korea Observer* [online]. Seoul: Institute of Korean Studies, 2002, **33**(3), s. 363–400 [cit. 2020-11-26]. Dostupné z: <https://search.proquest.com/docview/209354096?accountid=16730>

HONG, Ihk-pyo. A Shift Toward Capitalism? Recent Economic Reforms in North Korea. *East Asian Review* [online]. 2002, **14**(4), s. 93–106 [cit. 2021-01-26]. Dostupné z: http://www2.law.columbia.edu/course_00S_L9436_001/2004/economic%20reforms%20hong.pdf

HOWARD-HASSMANN, Rhoda E. State-Induced Famine and Penal Starvation in North Korea. *Genocide Studies and Prevention* [online]. 2012, **7**(2/3), s. 147–165 [cit. 2021-01-14]. ISSN 1911-0359. Dostupné z: doi:10.3138/gsp.7.2/3.147

CHOE, Sang T, Suk-hi KIM a Hyun Jeong CHO. Analysis of North Korea's foreign trade: 1970-2001. *Multinational Business Review; Bingley* [online]. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 2003, **11**(1), s. 103-114 [cit. 2021-01-04]. ISSN 1525383X. Dostupné z: doi:10.1108/1525383X200300006

CHUNG, Joseph Sang-Hoon. North Korea's "Seven Year Plan" (1961–70): Economic Performance and Reforms. *Asian Survey* [online]. 1972, **12**(6), s. 527–545 [cit. 2020-11-26]. ISSN 0004-4687. Dostupné z: doi:10.2307/2643049

KANG, Hyeok Hweon. Climate Change's Fatal Synergy. *Sense & Sustainability* [online]. ©2015, 11 May 2015 [cit. 2021-01-01]. Dostupné z: <https://www.senseand sustainability.net/2015/05/11/climate-changes-fatal-synergy/>

KATONA-APTE, Judit a Ali MOKDAD. Malnutrition of Children in the Democratic People's Republic of North Korea. *The Journal of Nutrition* [online]. 1998, **128**(8), s. 1315–1319 [cit. 2021-02-02]. ISSN 0022-3166. Dostupné z: doi:10.1093/jn/128.8.1315

KILMISTER, Megan. Bilateral versus Multilateral Aid. *Development in Action* [online]. United Kingdom: Development in Action, [2014], 18 October 2016 [cit. 2021-01-18]. Dostupné z: <http://www.developmentinaction.org/bilateral-vs-multilateral-aid/>

KIM, Joungwon Alexander. The "Peak of Socialism" in North Korea: The Five and Seven Year Plans. *Asian Survey* [online]. 1965, **5**(5), s. 255–269 [cit. 2020-11-27]. ISSN 0004-4687. Dostupné z: doi:10.2307/2642188

KIM, Sun Joo. Taxes, the Local Elite, and the Rural Populace in the Chinju Uprising of 1862. *The Journal of Asian Studies* [online]. 2007, **66**(4), s. 993–1027 [cit. 2021-01-02]. ISSN 0021-9118. Dostupné z: doi:10.1017/S0021911807001271

KIM, Taekyoon. Strategizing aid: US-China food aid relations to North Korea in the 1990s. *International Relations of the Asia-Pacific* [online]. 2011, **12**(1), s. 41–70 [cit. 2021-01-18]. ISSN 1470-482X. Dostupné z: doi:10.1093/irap/lcr010

KIM, Woon-Keun a Tae-Jin KWON. Food Situation and Agricultural Reform on North Korea. *Journal of Rural Development/Nongchon-Gyeongje* [online]. 1998, **21**, s. 73–88 [cit. 2021-02-17]. ISSN 1071-2019-1521. Dostupné z: <https://ageconsearch.umn.edu/record/287949/files/Kim.pdf>

KUDLÁČOVÁ, Lenka. Poskytovatelé humanitární a rozvojové pomoci do Korejské lidově demokratické republiky. *Mezinárodní vztahy* [online]. 2014, **49**(2), s. 52–80 [cit. 2021-01-18]. ISSN 0323-1844. Dostupné z: <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:132592464>

LEE, Grace. The Political Philosophy of Juche. *Stanford Journal of East Asian Affairs* [online]. 2003, **3**(1), s. 105–112 [cit. 2021-01-02]. Dostupné z: <https://www.time.com/wp-content/uploads/2014/12/korea1.pdf>

LEE, Jongeun. Study of the international food security regime: Food aid to North Korea during the famine of 1995–2000. *Cardozo Journal of International and Comparative Law* [online]. *Cardozo J. Int'l & Comp. L.* 1037, 2004, **11**(3), s. 1037–1068 [cit. 2021-01-17]. Dostupné z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/cjic11&i=1047>

LEE, Suk. *Food shortages and economic institutions in the Democratic Peoples' Republic of Korea*. [online] University of Warwick, 2003 [cit. 2021-01-02], 409 s. Dostupné také z: <http://webcat.warwick.ac.uk/record=b1735804~S9>. Disertace. University of Warwick. Department of Economics. Vedoucí práce Mark Harrison and Sayantan Ghosal.

LIEM, Ramsay. Silent famine in North Korea. *Peace Review; Abingdon* [online]. Abingdon: Taylor & Francis, 1999, Jun 1999, **11**(2), s. 325–331 [cit. 2020-12-07]. ISSN 10402659. Dostupné z: <https://search.proquest.com/scholarly-journals/silent-famine-north-korea/docview/217523759/se-2?accountid=16730>

NOLAND, Marcus. Famine and Reform in North Korea. *SSRN Electronic Journal* [online]. 2004, **3**(4), s. 1–40 [cit. 2021-01-04]. ISSN 1556-5068. Dostupné z: doi:10.2139/ssrn.515023

PAIGE, Glenn D. a Dong Jun LEE. The Post-War Politics of Communist Korea. *China Quarterly* [online]. 1963, **1963**(14), s. 17–29 [cit. 2020-11-25]. Dostupné z: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/chnaquar4&i=289>

PARK, Keong-suk. 북한의 식량난 및 기근과 인구변동 [The Economic Hardship and Famine since the 1990s in North Korea and Its Impact on the Population Dynamics]. *통일정책연구 [International Journal of Korean Unification Studies]* [online]. 통일연구원 [Korea Institute for National Unification], 2012, **21**(1), s. 127–156 [cit. 2021-02-03]. Dostupné z: <https://www.dbpia.co.kr/journal/articleDetail?nodeId=NODE08827503#>

RÜDIGER, Frank. Socio-Economic Change in the DPRK and Korean Security Dilemmas: The Implications for International Policy. *North Korean Review* [online]. 2015, **11**(2), s. 7–24 [cit. 2021-01-26]. ISSN 15512789. Dostupné z: <https://search.proquest.com/scholarly-journals/socio-economic-change-dprk-korean-security/docview/1723112940/se-2?accountid=16730>

SCOBELL, Andrew. The Evolution of North Korea's Political System and Pyongyang's Potential for Conflict Management. *North Korean Review* [online]. 2008, **4**(1), s. 91–108 [cit. 2020-11-24]. ISSN 1551-2789. Dostupné z: doi:10.3172/NKR.4.1.91

SCHWEKENDIEK, Daniel. The North Korean standard of living during the famine. *Social Science & Medicine* [online]. 2008, **66**(3), s. 596–608 [cit. 2021-01-16]. ISSN 02779536. Dostupné z: doi:10.1016/j.socscimed.2007.09.018

WIKIPEDIA CONTRIBUTORS. Marketization. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2021 [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Marketization&oldid=956653380>

World Population Prospects 2019 [online]. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2019 [cit. 2021-02-02]. Online ed. Rev. 1. Dostupné z: [https://population.un.org/wpp/Download/Files/1_Indicators%20\(Standard\)/EXCEL_FILES/3_Mortality/WPP2019_MORT_F07_1_LIFE_EXPECTANCY_0_BOTH_SEXES.xlsx](https://population.un.org/wpp/Download/Files/1_Indicators%20(Standard)/EXCEL_FILES/3_Mortality/WPP2019_MORT_F07_1_LIFE_EXPECTANCY_0_BOTH_SEXES.xlsx)

YOU, Jong. Market Reforms in North Korea: Are They for Real? *North Korean Review* [online]. 2007, **3**(2), s. 27–44 [cit. 2021-01-26]. ISSN 1551-2789. Dostupné z: doi:10.3172/NKR.3.2.27

ZAKHAROVA, Liudmila. Economic cooperation between Russia and North Korea: New goals and new approaches. *Journal of Eurasian Studies* [online]. 2018, **7**(2), s. 151–161 [cit. 2021-01-04]. ISSN 1879-3665. Dostupné z: doi:10.1016/j.euras.2016.04.003

ZOOK, Darren C. Reforming North Korea: Law, Politics, and the Market Economy. *Stanford Journal of International Law* [online]. 2012, **48**(1), s. 131–183 [cit. 2020-11-26].

ISSN 07315082. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=74735143&lang=cs&site=ehost-live>